

Opinnäytetyö (AMK)

Liiketoiminnan logistiikka

NLILOS13

2016

Sonja Laivuori

VSSHP:N HANKINTATOIMEN KEHITTÄMINEN

– Ympäristönäkökohdat ja sosiaalinen
vastuullisuus

Sonja Laivuori

VSSHP:N HANKINTATOIMEN KEHITTÄMINEN

- Ympäristönäkökohdat ja sosiaalinen vastuullisuus

Opinnäytetyön tavoitteena on kehittää Varsinais-Suomen sairaanhoitopiirin hankintatoimiston toimintaa pohtimalla ympäristönäkökohtien ja sosiaalisen vastuullisuuden lisäämistä toiminnassa. Työ on tarkoitettu ohjaamaan toimeksiantajaorganisaation huomiota vastuullisuuskysymyksiin, jotta toimintaa voidaan tulevaisuudessa muuttaa. Toimeksiantoa edeltävänä aikana hankinnoissa ei ole kiinnitetty erityistä huomioita vastuullisuuteen. Pohjan työlle antavat uudistuva hankintalaki ja sen mukanaan tuomat muutokset, aiheista löytyvä teoreettinen tieto sekä muiden julkisten organisaatioiden esimerkki vastuullisuus- ja ympäristöasioiden käsittelyssä.

Työssä käsitellään teoriaosiossa ensin lyhyesti julkisten hankintojen perusteita. Sen jälkeen paneudutaan hankintalain kokonaisuudistukseen, sekä sen keskeisimpiin muutoksiin nykyiseen lakiin nähden. Ympäristöön ja kestäväan kehitykseen liittyviä asioita käsitellään julkisissa hankinnoissa ja hankintaprosessissa tärkeimpien seikkojen kannalta. Sosiaalista vastuullisuutta avataan käsitteenä, ja tuodaan esille tapoja hyödyntää sitä hankinnoissa.

Työssä on kerätty selvityksen muodossa yhteen neljän julkisen organisaation toimintatapoja ja ohjeistuksia vastuullisuuteen liittyen. Näistä tavoista ja ohjeistuksista on pyritty tuomaan esiin parhaita malleja, joita VSSHP voisi omassa toiminnassaan tulevaisuudessa kokeilla.

Toimeksiantajalle koottiin työn lopputuloksena ehdotus tulevasta toiminnasta, sekä tarjottiin tiivis ja informatiivinen tietopaketti vastuullisuudesta ja sen toteuttamismahdollisuuksista.

ASIASANAT:

Julkiset hankinnat, kestävä kehitys, ympäristönäkökohdat, sosiaalinen vastuu, laki julkisista hankinnoista

BACHELOR'S THESIS | ABSTRACT

TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Business Logistics

2016 | 60 pages

Sonja Laivuori

DEVELOPING THE PROCUREMENT OF HOSPITAL DISTRICT OF SOUTHWEST FINLAND

- Environmental effects and social responsibility

The subject of this bachelor's thesis is to develop the Hospital District of Southwest Finland's procurement offices procedures. The thesis will discuss adding sustainable development and social responsibility on the procurement procedures. The aim is to guide the organizations attention towards matters of environmental and social responsibility, so that the operations could be changed in the near future. Before the writing process, special attention to responsibility issues has not been given. The basis for this thesis is in the act on public contracts, the theory on the subjects and the examples of other public organizations with their handle on environmental and social responsibility.

The thesis will firstly cover the basic things about public procurement. After that, act on public contracts is addressed, including the changes that will be made to it. Sustainable development and environmental effects are covered alongside the important things on the procurement process. Social responsibility is defined, and ways to apply it in a procurement process are presented.

The procedures and instructions, related to responsibility, of four public organizations are presented in the thesis. The best practices are introduced, so that the employer could potentially implement them to its own procedures in the future.

Guidelines and recommendations regarding the future operations were given to the employer as the result of this thesis.

KEYWORDS:

Public procurement, sustainable development, environmental effects, social responsibility, Act on public contracts

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	6
1.1 Opinnäytetyön tavoitteet	6
1.2 Aiheen rajaus	6
1.3 Työn rakenne ja menetelmät	7
2 VSSHP HANKINTATOIMI	9
2.1 Hankinta- ja logistiikkapalvelut	9
2.2 Hankintatoimisto	11
3 JULKISET HANKINNAT	12
3.1 Periaatteet	13
3.2 Hankintalaki	14
3.3 Hankintalain kokonaisuudistus	16
3.4 Oleellisimmat muutokset uudessa hankintalaissa	17
4 YMPÄRISTÖNÄKÖKOHDAT HANKINNOISSA	19
4.1 Kestävän kehityksen merkitys	19
4.2 Ympäristönäkökohdat ja uudistunut hankintalaki	20
4.3 Hankintojen kehittäminen ympäristöystävällisemmiksi	22
4.4 Ympäristönäkökohdat hankinnan eri vaiheissa	24
4.4.1 Tarveharkinta	26
4.4.2 Tarjouspyynnön kohteen määrittely	26
4.4.3 Tarjousten vertailu ja arviointiperusteet	28
4.5 Esimerkkejä toteutuksista	28
4.5.1 HUS:in ympäristöliite ja -ohjelma	29
4.5.2 Kokeilu kertakäyttöisistä ja metallisista kaarimaljoista osastokäytössä	30
4.5.3 Tampereen kestävä ja taloudellinen suojakäsinehankinta	30
5 SOSIAALINEN VASTUU HANKINNOISSA	32
5.1 Sosiaalisen vastuullisuuden hyödyt	34
5.2 Sosiaalinen vastuu lainsäädännössä	34
5.3 Sosiaalisten näkökohtien sisällyttäminen hankintamenettelyyn	36
6 BENCHMARKING	39
6.1 Tarkasteltaviksi valitut julkiset organisaatiot	39

6.2 HUS	41
6.3 TAYS	44
6.4 KYS	47
6.5 Espoon kaupunki	50

7 TOIMINTASUOSITUKSET JA POHDINTA **52**

7.1 Toimintasuositukset	52
7.2 Opinnäytetyöprosessi ja jatkotutkimusaiheet	56

LÄHTEET **57**

KUVAT

Kuva 1. Euroopan unionin ympäristömerkki.	21
Kuva 2. Pohjoismaiden virallinen ympäristömerkki.	21
Kuva 3. Tuoteryhmien ohjeistuksen rakenne.	42
Kuva 4. TAYS:in ympäristöpäämäärät ja tavoitteet.	45
Kuva 5. Esimerkki tuotekohtaisista ympäristökriteereistä.	48

KUVIOT

Kuvio 1. Hankinta- ja logistiikkapalveluiden tehtävien jakaantuminen.	10
Kuvio 2. Hankintalain mukainen hankintamenettely.	15
Kuvio 3. Ympäristönäkökohtia hankintaprosessin eri vaiheissa.	25
Kuvio 4. Esimerkkejä sosiaalisista näkökohdista.	33
Kuvio 5. Toimintasuositukset.	53

1 JOHDANTO

Tämä opinnäytetyö on tehty toimeksiantona Varsinais-Suomen sairaanhoitopiirin hankintatoimistolle. Opinnäytetyö käsittelee hankintatoimiston käytäntöjen kehittämistä ympäristönäkökulmien ja sosiaalisen vastuullisuuden kautta. Työ on kirjoitettu syksyllä 2016.

1.1 Opinnäytetyön tavoitteet

Toimeksiantajan tavoitteita opinnäytetyön osalta olivat uuden hankintalain aiheuttamat muutokset toiminnassa ja niiden kautta tapahtuva kehittäminen. Opinnäytetyösuunnitelmassa annettiin muun muassa mahdollisuus tarkastella nykyisiä toimintatapoja ja ehdottaa tai pohtia uusia muutoksia. Muiden sairaanhoitopiirien toiminnan tarkastelemisesta oli keskusteltu aiemmin harjoittelun aikana, kun opinnäytetyön aiheesta keskusteltiin.

Itse halusin, että opinnäytetyöni antaisi hyvän kuvan nykyisestä vastuullisten hankintojen tilanteesta sekä lainsäädännön, että muiden vastaavien organisaatioiden osalta. Opinnäytetyötä ei ole tarkoitettu ympäristöohjeeksi tms., vaan lähtökohdaksi ja keskustelun avaajaksi vastuullisuusasioihin pureutumiseen. Opinnäytetyön lukemisen jälkeen toivon, että lukijalla on hyvä kuva siitä:

- Mitä mahdollisuuksia ympäristö- ja sosiaaliset näkökohdat tarjoavat julkisissa hankinnoissa?
- Miten näitä näkökohtia voidaan julkisissa hankinnoissa toteuttaa?
- Miten näiden asioiden edelläkävijäorganisaatiot Suomessa toimivat?

1.2 Aiheen rajaus

Toimeksiannon alkuperäinen otsikko: ”VSSHP:n hankintatoimen kehittäminen” tarjosi mahdollisuuksia lähteä viemään opinnäytetyötä todella moneen suuntaan, joko käsitteilyltään yleisempään tai yksityiskohtaisempaan. Ennen kirjoittamisprosessin aloitusta todettiin, että aihetta on suunnattava ja rajattava johonkin tarkempaan osa-alueeseen, jotta opinnäytetyöstä ei tulisi liian pitkää ja moniaiheista.

Alan ajankohtaisia uutisia tutkimalla ja omaa 5kk harjoittelujaksoani muistelemalla päädyin rajauksessani alaotsikkoon: ”Ympäristönäkökohdat ja sosiaalinen vastuullisuus”. Aihe on ajankohtainen sekä yleisen kestävän kehityksen trendin kautta, että uudistuvan hankintalain vastuullisuuden painoarvon lisääntymisen kautta. Harjoitteluni aikana en huomannut, että vastuullisuusasioihin olisi tarjouspyynnöissä ja hankintamenettelyissä kiinnitetty erityisesti huomiota. Myöskään henkilökunnalle tarkoitetuissa ohjeistuksissa vastuullisuutta ei käsitelty. Mielestäni toiminnassa oli siis puutteita tärkeän asian osalta, ja päätin käsitellä aihetta opinnäytetyössäni.

1.3 Työn rakenne ja menetelmät

Opinnäytetyön alussa esitellään lyhyesti toimeksiantaja-organisaatio. Nykyisistä toimintatavoista ei ole tehty laajoja esittelyitä, sillä työtä ei ole tarkoitettu prosessikuvauksen luonteiseksi, eikä toimintaa ole tarkoitus myöskään työn perusteella välittömästi muuttaa. Seuraava kappale kuvaa julkisia hankintoja ja niitä koskevassa lainsäädännössä tapahtuvia muutoksia. Kappaleen tarkoitus on luoda perustaa ja ajankohtaista käsitystä siitä, mihin lainsäädäntö hankintatoimen velvoittaa ja miten tämä tulee muuttumaan. Tässä osiossa on mukana myös lyhyt hankintamenettelyn kuvaus, jolla pyrin selventämään hankintoja prosessina myös aiheeseen vasta tutustuville.

Julkisten hankintojen kuvaamisen jälkeen siirrytään ympäristönäkökulmien käsittelyyn. Niitä kuvataan monipuolisesti hankintamenettelyn tärkeimpien vaiheiden osalta, sekä otetaan kantaa uuden hankintalain tuomiin muutoksiin ympäristöasioissa. Kappaleen lopussa on muutamia käytännön esimerkkejä onnistuneista ympäristökriteerien käyttöönotoista. Seuraava kappale käsittelee sosiaalista vastuullisuutta hankinnoissa. Sosiaalisen vastuun osalta kerrotaan miten organisaatio voisi siitä hyötyä, miten lainsäädäntö suhtautuu sosiaalisiin kriteereihin ja mitä hankintamenettelyssä on otettava huomioon.

Selvitysosuutena työssä käsitellään seuraavaksi neljän julkisen organisaation menettelytapoja ja periaatteita ympäristönäkökulmien ja sosiaalisen vastuun osalta. Organisaatioita käsitellään benchmark-tyylillä, eli pyrin löytämään materiaalista niiden parhaita toimintamalleja ja esittämään niiden myötä, miten vastuullisuutta kannattaisi VSSH:n hankintatoimessa lisätä. Viimeisessä toimintasuositukset ja pohdinta -luvussa esitän ehdotuksia toiminnan kehittämiseksi ja tarkastelen opinnäytetyön kirjoitusprosessia.

Työ ei sisällä haastattelu-, tai kyselytutkimusta, vaan on luonteeltaan selvitykseen ja kehitysehdotuksiin painottuva. Työssä paneuduttiin kirjallisiin lähteisiin joko ympäristö- ja sosiaalisten näkökulmien teorian selvittämiseksi, tai käytännön toimintatapojen tietämyksen lisäämiseksi. Kokemuksia vastuullisuuden lisäämisestä ja sisäiseen käyttöön tarkoitettua materiaalia on saatu muutamien organisaatioiden asiantuntijoilta.

2 VSSHP HANKINTATOIMI

Varsinais-Suomen sairaanhoitopiiri on julkisesti omistettu kuntayhtymä, joka käsittää kahdeksan erikoissairaanhoidon palveluja tarjoavaa sairaalaa, noin 30 laboratoriotoimipaikkaa, psykiatrian poliklinikoita ja muita toimipaikkoja kahdeksalla paikkakunnalla, sekä yliopistosairaalatasoisia palveluja Varsinais-Suomen lisäksi myös Satakunnan ja Vaasan sairaanhoitopiireissä. Nämä kaksi sairaanhoitopiiriä kuuluvat Turun yliopistollisen keskussairaalan erityisvastuualueeseen. (VSSHP 2016a.)

VSSHP:n sairaalat toimivat hoitopalvelujen tuottamisen lisäksi myös opetussairaaloina, työharjoittelupaikkoina ja tieteellisessä tutkimuksessa. (VSSHP 2016a.)

Sairaanhoitopiirin jäsenkuntia on 28, ja niiden alueella elää noin 470 000 asukasta. Vuosittain sairaanhoitopiirin palveluja käyttää yli 200 000 henkilöä. Julkisen organisaationa VSSHP rahoittaa toimintaansa pääosin potilaidensa kotikuntien verorahoista, potilaat itse maksavat vain osan hoitonsa kustannuksista. (VSSHP 2016a.)

2.1 Hankinta- ja logistiikkapalvelut

Hankinta- ja logistiikkapalvelut tarjoavat logistiikkapalveluja julkisen sektorin sosiaali- ja terveydenhuollolle Varsinais-Suomen alueella, sekä kilpailutuspalvelua sopimusperusteisesti yhteisten kilpailutusten kautta TYKS:in erityisvastuualueen terveydenhuollon ja sosiaalitoimen organisaatioille (VSSHP 2016b). Hankinta- ja logistiikkapalveluiden vastuulla on koko sairaanhoitopiirin tarvike-, irtaimisto- ja palveluhankinnat, tarvikkeiden varastointi sekä ulkoinen jakelulogistiikka (VSSHP Intranet 2016a).

Hankinta- ja logistiikkapalvelut on jaettu kahteen ryhmään: Logistiikkapalvelut (vastuuhenkilönä logistiikkapäällikkö) ja hankintatoimisto (vastuuhenkilönä toimistopäällikkö) (VSSHP Intranet 2016a). Kuviossa 1 havainnollistetaan hankinta- ja logistiikkapalveluiden työtehtävien jakaantumista.

Kuvio 1. Hankinta- ja logistiikkapalveluiden tehtävien jakaantuminen.

Opinnäytetyö rajoittuu kuvion oikean puolen, eli hankintatoimiston toimintatapoihin, sillä logistiikkapalveluiden moninaiset työtehtävät eivät liity tiiviisti varsinaiseen hankintatoimeen.

2.2 Hankintatoimisto

VSSHP:n hankintatoimistossa hoidetaan keskitetysti irtaimisto-, kulutustavara-, apuväline-, ja palveluhankintojen prosesseja. Hankintatoimistossa hoidetaan hankintaprosessien osalta seuraavia tehtäviä:

- tarjouspyynnön laatiminen
- tarjousvertailu
- hankintapalaverit prosessin eri vaiheissa
- päätösesityksen teko
- päätöksestä tiedottaminen
- sopimusvalvonta
- kauden aikaisten muutosten tiedottaminen

Hankkiva yksikkö tekee yhteistyötä hankintatoimiston kanssa tarjouspyyntöä laadittaessa (tarpeen määrittelyssä), vertailuissa sekä kokeiluissa ja koekäytöissä. (Hankintatoimisto/SR 2016.)

3 JULKISET HANKINNAT

Julkisilla hankinnoilla on Toni Kaarresalon (2007, 9) mukaan teollistuneissa valtioissa huomattava taloudellinen merkitys. Vuosittain julkisten hankintojen arvo Suomessa on noin 35 miljardia euroa, eli noin 17 % bruttokansantuotteesta (Motiva Oy 2016). Tämän opinnäytetyön toimeksiantaja Varsinais-Suomen sairaanhoitopiiri käyttää materiaalin ja palveluiden hankintaan molempiin vuosittain yli sata miljoonaa euroa (hankintatoimisto/SR 2016).

Julkiset hankinnat perustuvat ”yhteisten varojen” käyttöön, ja ovat budjettisidonnaisia. Siitä syystä on katsottu, ettei päätöksenteossa ole ilman sääntelyä samankaltaista painetta toimia vain liiketaloudellisin perustein, kuin yksityisessä elinkeinotoiminnassa. Sääntelyllä pyritäänkin poistamaan julkisen sektorin toiminnan rakenteellista tehottomuutta, sekä vähentämään korruptiota hankintamenettelyissä tekemällä päätöksenteosta läpinäkyvämpää. (Kaarresalo 2007, 2.)

Julkisten hankintojen sääntelyn keskeisinä tavoitteina on myös muun muassa edistää tervettä ja tehokasta taloudellista kilpailua, poistaa esteitä tavaroiden vapaan liikkumisen ja palveluiden vapaan tarjoamisen tieltä, tukea EU:n yhteismarkkinoiden integraatiokehitystä ja avata julkisia hankintoja yhteisölaajuiselle kilpailulle. (Kaarresalo 2007, 2.)

Hankintalaissa julkisia hankintoja määritellään siten, että siihen kuuluvat julkisyhteisön tekemät hankinnat (esimerkiksi tavaroiden tai palveluiden ostaminen tai vuokraaminen tai urakalla teettäminen) oman organisaation ulkopuolelta. Hankintayksikkö on velvoitettu hankinnan kilpailuttamiseen, mikäli lain määräämät kynnysarvot ylittyvät. Kynnysarvojen alle jääviä ns. pienhankintoja hankintalain mukaan ole pakko kilpailuttaa, vaikka ne ovatkin julkisia hankintoja. (Suomen Yrittäjät 2016.)

Hankintojen toteuttamiseen on erilaisia menettelyjä, tapa määräytyy hankinnan kohteen lajin ja arvon perusteella. Jos hankinnan arvo ylittää kansallisen kynnysarvon, se tulee kilpailuttaa kansallisten säädösten mukaan. Jos arvo taas ylittää korkeamman EU-kynnysarvon, sitä koskevat EU-hankintoihin liittyvät säännökset. (Suomen Yrittäjät 2016.)

Kynnysarvo tarkoittaa suurinta mahdollista ennakoitua arvoa yksittäiselle hankinnalle. Kansallisten tavara- ja palveluhankintojen, käyttöoikeussopimusten ja suunnittelukilpailujen kynnysarvo on 30 000 euroa, terveydenhoito- ja sosiaalipalveluiden 100 000 euroa

ja rakennusurakoiden sekä käyttöoikeusurakoiden 150 000 euroa. Vastaavat EU-kynysarvot ovat muille hankintaviranomaisille, esimerkiksi kunnille: tavara- ja palveluhankinnoissa 209 000 euroa, rakennusurakoissa ja käyttöoikeusurakoissa 5 225 000 euroa ja suunnittelukilpailuissa 209 000 euroa. (Julkisten hankintojen neuvontayksikkö 2016.)

3.1 Periaatteet

Hankintamenettelyssä saattaa tulla esiin monenlaisia yksittäisiä tulkintatilanteita, eikä niitä kaikkia voida säätää. Tällaisissa tilanteissa toiminnan tulee perustua toimintavelvoitteiden taustalla oleviin periaatteisiin ja niiden soveltamiseen. Toimintavelvoitteet pohjautuvat Euroopan yhteisön perustamissopimukseen. Hankintamenettelyä koskevia periaatteita ovat syrjimättömyys, yhdenvertaisuus, avoimuus ja suhteellisuus. (Julkisten hankintojen neuvontayksikkö, 2012.)

Syrjimättömyys tarkoittaa erityisesti ehdokkaiden kansallisuuden, jäsenvaltion tai paikakunnan perusteella syrjimistä, mutta myös muunlaista syrjintää sellaisten tekijöiden perusteella, jotka eivät liity hankinnan toteuttamiseen. Yhdenvertaisen kohtelun periaate edellyttää, ettei tarjouspyyntöä saa laatia siten että tarjoajat asettuvat epätasa-arvoiseen asemaan. Asetettujen vaatimusten on toisaalta koskettavia kaikkia tarjoajia, ja tarjoajia on muutoinkin kohdeltava yhdenvertaisesti. Avoimuusperiaatteen mukaisesti hankintamenettelyn tietoja ei salata, hankinnasta tiedotus on julkista, tarjouskilpailun ratkaisemisesta ilmoitetaan niille jotka ovat tarjouskilpailuun osallistuneet ja hankinta-asiakirjat ovat lähtökohtaisesti julkisia. Viranomaisten toiminnan julkisuutta koskevassa lainsäädännössä yksilöidään eräitä salassapitotarpeita, jotka voivat rajoittaa avoimuusperiaatteen toteutumista. Neljäs periaate, suhteellisuus, edellyttää että hankintamenettelyn vaatimukset suhteutetaan tavoiteltavaan päämäärään. Tämä koskee esimerkiksi tarjoajien soveltuvuusehtoja, tarjouspyynnön sisältöä ja tarjousmenettelyn ehtoja. Suhteellisuusperiaate on sovellettavissa myös arvioidessa kilpailuttamisvelvoitetta ja kansallisia kynysarvoja. (Julkisten hankintojen neuvontayksikkö, 2012.) Antero Oksanen (2010, 28) toteaa lisäksi, että hankinnat on toteutettava taloudellisesti ja tarkoituksenmukaisesti, sekä olemassa olevia kilpailuolosuhteita on hyödynnettävä.

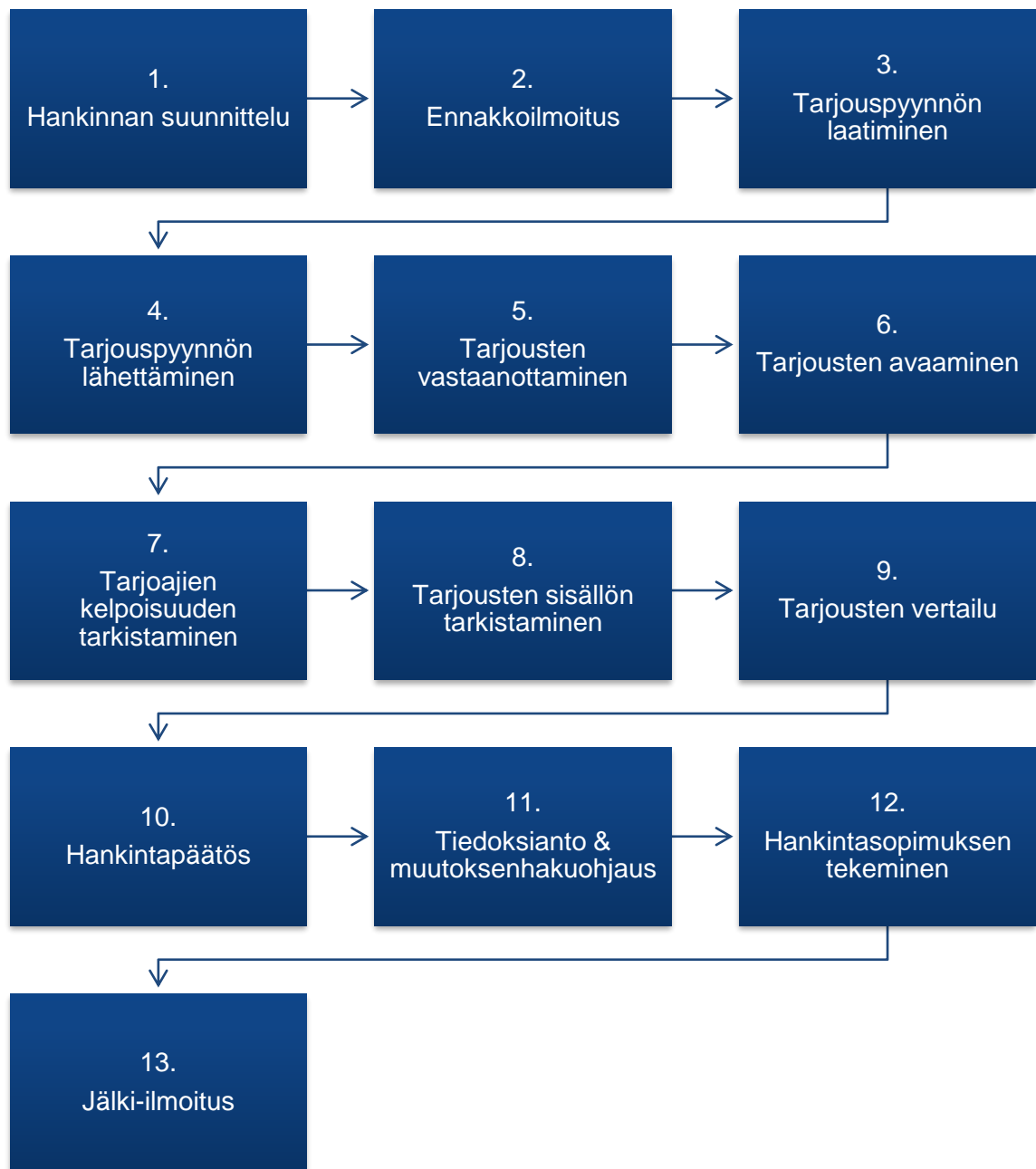
3.2 Hankintalaki

Hankintalain tarkoituksena on kertoa hankintayksiköille miten hankitaan, se ei ota kantaa siihen mitä hankitaan. Julkiset hankinnat tuleekin tehdä noudattaen hankintalainsäädännön menettelytapoja. (Suomen sosiaali- ja terveys ry 2016.)

Eduskunnan (2016) mukaan Suomessa on nykyisin voimassa julkisia hankintoja koskien:

- 1.6.2007 voimaan tullut laki julkisista hankinnoista 348/2007
- Valtioneuvoston asetus julkisista hankinnoista 1.6.2007
- Laki vesi- ja energiahuollon, liikenteen ja postipalvelujen alalla toimivien yksiköiden hankinnoista 349/2007, 1.6.2007
- Laki sähköisestä huutokaupasta ja dynaamisesta hankintajärjestelmästä 698/2011, joka tuli voimaan 1.10.2011.

Noudatettaessa avointa menettelyä, eli menettelyä jossa kaikilla halukkailla toimittajilla on mahdollisuus jättää tarjous, kulkee julkinen hankintaprosessi hankintalaki huomioiden kuvion 2 mukaisesti (Iloranta & Pajunen – Muhonen 2012, 390).

Kuvio 2. Hankintalain mukainen hankintamenettely. (Muokattu; Iloranta & Pajunen – Muhonen 2012, 390).

Jokaisen hankintaprosessin kohdan toteuttamisesta on olemassa eri tahojen tuottamana ajantasaisia ja yksityiskohtaisempia ohjeita ja malleja, joissa otetaan kantaa esimerkiksi määräaikoihin, ilmoittamiskäytäntöihin, tarjouspyynnön muotoiluun, tarjousten vertailuun ja sopimuksien muotoiluun (Iloranta & Pajunen – Muhonen 2012, 390). Opinnäytetyön toimeksiantajalla VSSHP:lla on olemassa omat ohjeistuksensa ja käytäntönsä, joiden mukaan hankintoja on tehty hankintalain vaatimuksia seuraten.

3.3 Hankintalain kokonaisuudistus

Hallituksen esitys HE 108/2016, julkisia hankintoja koskevan lainsäädännön kokonaisuudistusta koskien, annettiin eduskunnalle 22.6.2016. Esitys perustuu Euroopan unionin helmikuussa 2014 hyväksymään hankintadirektiivipakettiin, joka uudisti hankintoja koskevan EU-sääntelyn. Suomessa direktiivien käyttöönotto viivästyi, uusi lainsäädäntö pyritään saattamaan voimaan loppuvuodesta 2016. (Eduskunta 2016.)

Koska direktiivien käyttöönotto viivästyi, on tällä hetkellä voimassa (ennen uuden hankintalain virallista voimaantuloa) ns. siirtymävaihe. Työ- ja elinkeinoministeriö julkaisi maaliskuussa 2016 tiedotteen, jossa se ottaa kantaa siirtymäkauden aikaisiin menettelytapoihin. TEM:in mukaan Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivillä on välitön oikeusvaikutus, kun sen säännösten katsotaan olevan ehdottomia sekä riittävän selkeitä ja tarkkoja. Hankintayksiköitä kehoitetaan siirtymäkauden ajan ottamaan huomioon nämä ehdottomat, selkeät ja tarkat määräykset, ja lisäksi soveltamaan voimassa olevaa hankintalakia niiltä osin kuin se ei ole ristiriidassa uusien määräysten kanssa. Uusia säännöksiä alettiin soveltaa 18.4.2016 tai sen jälkeen alkaneisiin hankintamenettelyihin. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2016b.)

Eduskunnan (2016) mukaan kokonaisuudistuksella tavoitellaan muun muassa hankintamenettelyjen yksinkertaistamista. Muita tavoitteita ovat muun muassa julkisten varojen käytön tehostaminen, lain keskeisten käsitteiden selkeyttäminen, pk-yritysten aseman parantaminen tarjouskilpailuissa sekä tarjoajien tasapuolisen ja syrjimättömän kohtelun turvaaminen. Opinnäytetyön aiheeseen erityisesti liittyen, uudistus pyrkii myös parantamaan mahdollisuuksia huomioida ympäristö- ja sosiaalisia näkökohtia. (PTC Services 2016.) Työministeri Lauri Ihalainen (Verkkouutiset 2015) kommentoi työ- ja elinkeinoministeriön työryhmän ehdotusta hankintalain uudistamiseksi: ”Erityisen tärkeää on, että hankinnoissa voidaan kattavasti huomioida esimerkiksi työllisyys- ja ympäristönäkökohdat”. Euroopan komission julkishallintoja tukevat sisämarkkinat – osaston johtaja Joaquim Nunes de Almeidan (Halo - valtakunnallinen hankintalehti 2016, 8) mukaan uudistetut direktiivit tarjoavat todellisia mahdollisuuksia hankintojen parantamiseen, kun käytetään muun muassa ympäristöystävällisyyttä ja sosiaalisia näkökohtia painottavia hankintoja.

3.4 Oleellisimmat muutokset uudessa hankintalaissa

Uudessa hankintalaissa ehdotetaan kansallisia kynnysarvoja nostettavaksi tavara- ja palveluhankinnoissa 60 000 euroon. Sosiaali- ja terveyspalvelujen hankinnassa kynnysarvoksi ehdotetaan 400 000 euroa, ja eräisiin muihin palveluhankintoihin 300 000 euroa. Julkisten käyttöoikeussopimusten kynnysarvoksi ehdotetaan 500 000 euroa. (Hallitus 2016.)

Sähköisten tieto- ja viestintävälineiden avulla halutaan yksinkertaistaa hankintamenettelyä ja lisätä sen avoimuutta ja tehokkuutta. Niinpä uusissa direktiiveissä pyritäänkin tekemään sähköisestä viestinnästä vakio hankintamenettelyn tietojenvaihdossa. Esityksessä ehdotetaan, että vuonna 2018 hankintamenettely hoidettaisiin pääsääntöisesti sähköisesti, niin yksikön julkaisemien asiakirjojen (hankintailmoitukset, tarjouspyynnöt ym.) kuin ehdokkaiden ja tarjoajien asiakirjojen (osallistumishakemukset, tarjoukset ym.) osalta. Esityksessä on rajattu sähköisen tietojenvaihdon edellytykset EU-kynnysarvon ylittäviin hankintoihin. (Hallitus 2016.)

Hankintamenettelyjä koskevia säännöksiä halutaan yksinkertaistaa ja tehdä joustavamiksi. Neuvotteluja sisältävien menettelyjen käyttöedellytyksiä laajennetaan, vastaavasti niiden sääntöjä täsmennetään, jotta varmistetaan tarjoajien tasapuolinen kohtelu. Puitejärjestelyjen ja dynaamisen hankintajärjestelmän menettelysääntöjä selvennetään ja täsmennetään, jotta niiden soveltaminen käytännössä olisi aiempaa houkuttelevampaa. Luodaan myös kaksi uutta hankintamenettelyä: Innovaatiokumppanuus ja sähköiset luettelot. Innovaatiokumppanuus tarjoaa hankintayksikölle mahdollisuuden edistää innovaatioiden kehittämistä ja käyttöä. Sähköinen luettelo taas mahdollistaa nopean tuotteiden poiminnan puitejärjestelyihin tai dynaamisiin hankintajärjestelmiin tarjoajien toimittamista nimikeluetteloista. (Hallitus 2016.)

Uuden lain myötä ehdokkaat ja tarjoajat voivat osoittaa soveltuvuutta koskevien vaatimusten täyttymisen ja poissulkemisperusteiden puuttumisen yhteisen eurooppalaisen hankinta-asiakirjan toimittamalla (nk. ESPD-lomake tai YEHA). Vain tarjouskilpailun voittajalta pyydetään varsinaiset soveltuvuustodistukset. Tämä yksinkertaistaa ehdokkaille ja tarjoajille syntyviä selvitystoimenpiteitä. Hankintayksiköitä kannustetaan jakamaan hankinnat pienempiin osiin tai sallimaan osatarjoukset, jotta pienillä ja keskisuurilla yri-

tyksillä olisi paremmat mahdollisuudet osallistua tarjouskilpailuihin. (Hallitus 2016.) Mikäli EU-kynnysarvot ylittävää hankintaa ei jaeta osiin, se tulee perustella hankinta-asiakirjoissa (PTC Services 2016).

Tarjousten vertailua esitetään muutettavaksi siten, että kokonaistaloudellinen edullisuus olisi aina tarjouksen valintaperuste. Kokonaistaloudellisen edullisuuden perusteena taas voi olla halvin hinta, edullisimmat kustannukset, tai hinta-laatusuhteeltaan paras ratkaisu. Hankinnan kohteeseen liittyvät ympäristö-, sosiaaliset- ja yhteiskunnalliset ominaisuudet voidaan ottaa vertailuperusteina huomioon hinta-laatusuhteen arvioissa. Saatavissa tarjouksissa on myös mahdollista täsmentää ja täydentää aiempaa enemmän, joka lisää hankintamenettelyn joustavuutta. (Hallitus 2016.)

Uudessa laissa halutaan korostaa ympäristönsuojelun ja kestävän kehityksen mahdollisuuksia, ja vähentää epäselvyyttä aiheuttavia tai rajoittavia tekijöitä ympäristönäkökoh-
tien huomioimisen suhteen. Hankintayksiköille halutaan selventää, miten hankintayksikkö voi edistää näitä asioita varmistaen samalla hankintasopimuksilleen hyvän hinta-laatusuhteen. Sosiaalisten tekijöiden huomioimiseen liittyviä säännöksiä esitetään laajennettaviksi ja selkeytettäväksi, jolloin esimerkiksi tarjousvertailuissa ja sopimusehdoissa voidaan käyttää entistä enemmän sosiaalisia näkökohtia. Kaikkien käyttäjien tarpeiden määrittely hankinnan kohteen määrittelyssä korostuu. Hankintayksikkö voi asettaa erityisehtoja varmistaakseen esimerkiksi tiettyjen ryhmien työllistämistä tai työehtoja. Sosiaalisiin näkökulmiin liittyen myös laatuun liittyvät näkökulmat korostuvat, ja laatu-
näkökulmien huomioiminen halutaankin mahdollistaa hankintamenettelyn eri vaiheissa. Hankintadirektiivissä ehdotetaan myös, että talouden toimijoiden on hankintasopimuksia toteuttaessaan sovellettava ympäristö-, sosiaali-, ja työoikeudellisia veloitteita, ja että hankintaviranomaisten on toteutettava toimenpiteitä tämän varmistamiseksi. Työrikköset ja työ-, ympäristö-, tai sosiaalioikeuden laiminlyönnit huomioidaan myös alihankkijoiden osalta, ja ne ehdotetaan lisättäväksi pakollisiin poissulkemisperusteisiin. (Hallitus 2016.)

4 YMPÄRISTÖNÄKÖKOHDAT HANKINNOISSA

Logistiikan maailman internetsivujen mukaan ympäristövastuulliseen toimintaan kuuluvat esimerkiksi ilmastonmuutoksen torjunta, vesien, ilman ja maaperän suojeleminen ja luonnonvarojen säästeliäs käyttö. Logistiikka tulisi hoitaa mahdollisimman taloudellisesti, suunnitelmallisesti ja tarkoituksenmukaisina kokonaisuuksina kun ympäristövastuu halutaan ottaa huomioon. (Logistiikan maailma.)

Ympäristönäkökohtien ottaminen huomioon hankintoja toteutettaessa ei ollut moniin vuosiin hankintaviranomaisten asia. Yleinen taloudellinen ja poliittinen tilanne kuitenkin muuttuu ja nyt esiin nousee hankintojen yhteydessä kestävä kehityksen käsite, ”kehitys joka tyydyttää nykyhetken tarpeet viemättä tulevilta sukupolvilta mahdollisuutta tyydyttää omat tarpeensa”. (Euroopan komissio 2005, 7.)

Ympäristönäkökulmia otetaan nykyäänkin vaihdellen huomioon julkisissa hankinnoissa. Vain harvat organisaatiot ovat listanneet strategiaansa tavoitteen ympäristönäkökulmien edistämisestä hankintatoimessa, myös systemaattisia työkaluja hankintojen ympäristönäkökulman arvioimiseksi puuttuu. Asiantuntemuksen puuttuminen ympäristöön liittyvissä asioissa sekä lainsäädännön puuttuva tuntemus tai lain tulkinnanvaraisuus ovat myös syynä ympäristöperusteiden hitaalle yleistymiselle hankintoja tehdessä. (Nissinen 2004, 3.)

4.1 Kestävän kehityksen merkitys

Kari Ilorannan ja Hanna Pajunen-Muhosen (2012, 389) mukaan kestävien julkisten hankintojen tavoitteena on materiaalisen kuluttamisen ja tuotteen tai palvelun elinkaaren aikana tapahtuvien haitallisten ympäristövaikutusten vähentäminen.

Kestävän kehityksen esille tuontia ja ympäristömyötäisten tavaroiden ja palvelujen suosimista julkisissa hankinnoissa puoltavat monetkin asiat. Ensinnäkin julkinen sektori voi toimia kestävä kehityksen suhteen esimerkkinä yksityiselle sektorille ja tavallisille kuluttajille. Toiseksi, jos julkisten hankintojen vaatimukset sisältävät ympäristönäkökohtia, vaikuttavat ne myös toimittajien tuotekehitykseen ja tuotteiden ominaisuuksiin jolloin ne kehittyvät vastaavasti ympäristöystävällisemmiksi. Ympäristöystävällisistä tuotteista on käyttäjille taloudellistakin hyötyä esimerkiksi vähäisen energiakulutuksen ja tuotteiden

pitkäikäisyyden kautta. Lisäksi hankintojen aiheuttamat suorat ympäristövaikutukset tietenkin pienenevät, mitä ympäristömyötäisempiä tuotteita hankitaan. (Suomen ympäristökeskus 2016.)

Pitkällä aikavälillä hankintojen ympäristönäkökohtien huomioonottaminen tukee taloudellista kehitystä niin organisaation tasolla kuin kansallisella ja globaalilla tasollakin. Yleisen edun turvaajana se on myös strategisesti järkevä toimintatapa julkiselle sektorille. (Nissinen 2004,12.)

4.2 Ympäristönäkökohdat ja uudistunut hankintalaki

Hankintalain kokonaisuudistuksen valmisteluryhmä teki 13.5.2015 annetussa mietinnössään muutosehdotuksia ympäristönäkökohtien huomioimiseen uudessa hankintalainsäädännössä ja julkisissa hankinnoissa (Julkisten hankintojen neuvontayksikkö 2015a).

Valmisteluryhmän mukaan olemassa olevassa hankintalaissa on annettu hankintayksiköille mahdollisuuksia ottaa ympäristönäkökohtia huomioon eri vaiheissa hankintaa. Näitä näkökohtia koskevat säännöt eivät ole kuitenkaan tuoneet varmuutta konkreettisiin tilanteisiin saakka, ja hankintayksiköt ovatkin olleet epävarmoja ratkaisujensa oikeellisuudesta ja hyväksyttävyydestä. Esimerkkinä pitkään oikeudellisesti epäselvästä tilanteesta mainitaan tuotteen valmistuksesta syntyvien ympäristövaikutusten huomioimisen mahdollisuus. (Julkisten hankintojen neuvontayksikkö 2015a.) Tämän perusteella olettaisinkin, että hankintayksiköt ovat punninneet ympäristönäkökulmien suurempaa huomioimista, ja mahdollisuutta joutua markkinaoikeuteen esimerkiksi syrjiviksi tai epäselviksi koettujen tarjouspyynnön kriteerien takia. Monet ovat varmasti päättäneet pienentää riskiä huonosti valituista kriteereistä, ja jättäneet näin ollen ympäristönäkökulmia vähemmälle huomiolle. Ympäristönsuojelua pyritäänkin uudessa laissa tehostamaan selostamalla laajemmin, selkeämmin ja täsmällisemmin hankintayksiköiden mahdollisuuksia ja lain asettamia puitteita (Julkisten hankintojen neuvontayksikkö 2015a).

Uuteen hankintalakiin ehdotetaan erilaisten merkkien käytön helpottamista hankinnan kohteen kuvauksessa. Merkit voivat liittyä ympäristöominaisuuksiin, sosiaalisiin ominaisuuksiin tai muihin kohteen ominaisuuksiin. Lain avulla halutaan mahdollistaa ympäristömerkin lisäksi viittaaminen myös muihin ominaisuuksiin perustuviin merkkeihin. Uuden säännöksen myötä mahdollistuisi, mutta ei olisi velvollisuutena, tietyn merkin vaatiminen hankinnan kriteerinä. Tällaisia ympäristöön liittyviä merkkejä ovat muun muassa kuvan

1 EU-kukka, Euroopan unionin ympäristömerkki, ja kuvan 2 Joutsen-merkki, pohjoismaiden virallinen ympäristömerkki. (Julkisten hankintojen neuvontayksikkö 2015a.) Nykyisellään hankinnan kriteerinä ei saa käyttää tiettyä merkkiä, vaan täytyy sen sijaan viitata sen perusteisiin ja ottaa ne kriteeristöön.

Kuva 1. Euroopan unionin ympäristömerkki. (EU-ympäristömerkki – verkkosivu.)

Kuva 2. Pohjoismaiden virallinen ympäristömerkki. (Joutsenmerkki – verkkosivu.)

Tarjoajalla tulisi olemaan myös mahdollisuus käyttää muita todistuskeinoja, mikäli hänellä ei ole ollut itsestään riippumattomista syistä mahdollista saada merkkiä määräajan kuluessa. Valmistajan tekniset asiakirjat käyvät todisteeksi siitä, että tarjoajan toimittama rakennusurakka, tavara tai palvelu täyttää samat vaatimukset kuin merkillä on, tai hankintayksikön ilmoittamat vaatimukset. (Julkisten hankintojen neuvontayksikkö 2015a.)

Aivan uutena ja uuteen hankintadirektiiviin perustuvana säännöksenä esitetään, että hankintayksikkö voisi harkinnanvaraisia poissulkemisperusteita käyttäen sulkea tarjouskilpailusta pois tarjoajan, joka on rikkonut ympäristöoikeudellisia velvoitteitaan. Hankintayksikön tulee voida näyttää rikkomus toteen. Tämän lainkohdan tarkoittamia rikkomuksia olisivat esimerkiksi rikoslain 48. luvun ympäristörikokset. (Julkisten hankintojen neuvontayksikkö 2015a.)

Elinkaarikustannusten arvioimisesta tarjousten vertailussa halutaan uusi pykälä hankintalakiin. Se mahdollistaisi hankintayksikölle hankinnan vaikutusten laajemman arvioimisen, sen sijaan että tarkasteltaisiin pelkkiä hankintakustannuksia. Pykälässä määriteltäisiin kokonaan tai osin elinkaarikustannuksiin laskettavat kustannukset. Käsitteenä se sisältää kaikki tuotteen, palvelun tai esimerkiksi rakennusurakan elinkaaren aikaiset kustannukset. Lakiehdotuksen mukaan hankintayksikön tulisi ilmoittaa hankinta-asiakirjoissa, mitä tietoja se haluaa tarjoajien toimittavan laskemista varten, ja mitä menetelmää laskennassa käytetään. Mahdollisia laskentatyökaluja on olemassa esimerkiksi valtion energiatehokkuuden asiantuntijayksikkö Motivalla, kuntien kestävän kehityksen järjestöllä ICLEI:llä sekä Ruotsin hankintaviranomaisilla. (Julkisten hankintojen neuvontayksikkö 2015a.)

4.3 Hankintojen kehittäminen ympäristöystävällisemmiksi

Euroopan komission (2005, 9) mukaan: ”kaikkien julkisten hankkijoiden pitäisi suhteellisen helposti voida tehdä toimintapäätös, jonka mukaan hankinnoissa otetaan huomioon ympäristönäkökohdat”. Käytännössä politiikan toteuttaminen edellyttää kuitenkin aluksi strategista suunnittelua: Hankinnoista vastaavaa henkilöstöä on koulutettava, ympäristöön liittyvän tiedon saannista on pidettävä huolta ja on määriteltävä painopisteet, joiden perusteella valitaan parhaiten ns. ”viherryttämiseen” sopivat hankinnat. (Euroopan komissio 2005, 9.)

Ympäristöystävällisiin hankintoihin siirryttäessä on muutamia tärkeitä asioita:

- Omaksutaan vaiheittainen lähestymistapa. Tämä tarkoittaa, että tarkastellaan missä tavaroissa ja palveluissa ympäristövaikutukset ovat selvät, tai missä on helposti ja ilman lisäkustannuksia saatavilla ekologisempia vaihtoehtoja, ja aloitetaan niistä. Esimerkkeinä mainitaan kierrätyspaperi ja energiatehokkaat toimis-

tolaitteet. Voidaan myös tarkastella hankintasopimuksia ja niissä kuvattuja tuotteiden tai palvelujen ominaisuuksia, ja varmistaa ettei niistä koidu haitallisia ympäristövaikutuksia, esimerkiksi kierrätettyjen osien poissulkeminen. (Euroopan komissio 2005, 10.) Käytännössä voisi sanoa, että aloitetaan helpommasta päästä ja edetään vasta kokemuksen kartuttua haastavampiin hankintoihin.

- Otetaan ympäristövaikutukset huomioon. Kiinnitetään huomiota sellaisiin tavaroihin ja palveluihin, joilla on suuret ympäristövaikutukset, esimerkiksi autot ja siivouspalvelut. (Euroopan komissio 2005, 10.)
- Keskitytään tiettyihin ympäristöongelmiin. Näitä ovat muun muassa ilmastonmuutos tai jätteet. Otetaan niiden ratkaisemiseksi käyttöön yleiset vaatimukset, esimerkiksi energiatehokkuuteen tai kierrätettävyyteen liittyen. (Euroopan komissio 2005, 10.)
- Otetaan huomioon ympäristöystävällisempien vaihtoehtojen saatavuus ja kustannukset. Onko markkinoilla tällä hetkellä ympäristöystävällisiä tuotteita, täyttävätkö ne tuotteelle ylipäätään asetetut vaatimukset, onko niiden hankintaan varaa? (Euroopan komissio 2005, 10.)
- Tarkastellaan tiedon saatavuutta. Miten hankalaa on päättää ja määritellä tuotteelle teknisiä vaatimuksia tarjouspyyntöön? Onko saatavilla tieteellistä ympäristöön liittyvää tietoa, jonka ansiosta tuotteelle voi määritellä arviointiperusteita? Tässä on mahdollista käyttää apuna Euroopan yhteisöjen komission tietokantaa noin sadan tavara- ja palveluryhmän pelkistetystä ympäristötiedosta, eli esimerkiksi tavaraan liittyvistä ympäristömerkeistä ja sen suurimmista ympäristövaikutuksista. (Euroopan komissio 2005, 10.)
- Varmistetaan näkyvyys. On tärkeää, että yleisö ja henkilöstö huomaavat ympäristöä säästävän politiikan. Ulospäin näkyvät muutokset voivat auttaa ympäristöpolitiikan tuntemuksen lisäämisessä, ja sen kytkemisessä muihin ympäristöhankkeisiin. On varmistettava, että sekä yleisö että henkilöstö myös ymmärtävät toiminnan liittyvän ympäristönäkökohtien huomioon ottamisen parantamiseen. (Euroopan komissio 2005, 11.) Poliitiikan viestimisen lisäksi tietoa hankintaohjeista sinällään kannattaa välittää organisaatioon ja mahdollisille yhteishankintayksiköille. Hankintayksikön kannalta on myös palkitsevaa ja hyödyllistä ilmoittaa onnistuneista energiatehokkaista hankinnoista ja hankintakäytännöistä (Työ- ja elinkeinoministeriö 2016a).

- Pohditaan teknologisen kehityksen mahdollisuuksia. Aina ei ole tehokasta pyrkiä muuttamaan pitkälle kehittyneiden alojen tavaroiden ja palvelujen ympäristöominaisuuksia. Sen sijaan on syytä ottaa ympäristöystävällisissä hankinnoissa huomioon sellaisia tavaroita ja palveluja, joiden kehittäminen ja markkinointi ovat vasta alussa. (Euroopan komissio 2005, 11.)
- Omaksutaan tieteellisesti perusteltu elinkaariajattelu. Ympäristövaikutusten siirtämistä tavaran elinkaaren vaiheelta toiseen on pyrittävä välttämään. (Euroopan komissio 2005, 11.)

4.4 Ympäristönäkökohdat hankinnan eri vaiheissa

Nissisen (2004, 31) mukaan ympäristönäkökulman kannalta merkittävimpiä hankinnan vaiheita ovat tarveharkinta, tarjouspyynnön laatiminen ja tarjousten vertailu.

Kestävää kehitystä voi tietenkin tukea myös muissa hankinnan vaiheissa. Kuviossa 3 on lyhyesti kuvattu ympäristönäkökulmiin liittyviä huomioitavia asioita koko hankintaprosessissa. Sitä seuraavissa alaluvuissa käsitellään hankintaprosessin merkittävimpiä vaiheita, joiden yksityiskohtaisemmasta ohjeistuksesta oletan olevan hankintayksikölle hyötyä.

Kuvio 3. Ympäristönäkökohtia hankintaprosessin eri vaiheissa. (Muokattu; Nissinen 2004, 32).

4.4.1 Tarveharkinta

Tarveharkinnalla tarkoitetaan tuotettavien palvelujen ja niiden ominaisuuksien miettimistä ja valmistelua, joka johtaa hankinnan kohteen määrittelyyn. Olennaista on miettiä erilaisia tapoja toteuttaa julkisia palveluja, sillä ne johtavat erilaisiin hankintoihin ja ympäristövaikutuksiin. Tarveharkinnassa kiinnitetään huomio suuriin linjoihin, jolloin niiden välittömät ympäristövaikutukset ovat vertailtavien asioiden eroavaisuuksien vuoksi usein merkittävämpiä, kuin myöhemmin tapahtuva yksityiskohtainen määrittely. Toisaalta suurten linjojen vetäminen tarvitsee huomattavasti enemmän tukea ja paneutumista organisaation johdolta, kuin tavallisesti hankittavan tuotteen hankkiminen hieman ekologisempaan. Tarveharkinnan tärkeinä laajoina suuntaviivoina voidaan pitää tuotteiden elinajan jatkamista (kunnostamalla, siirtämällä eri käyttöön, siirtämällä organisaation sisällä yms.), olemassa olevan rakennuskannan käytön optimointia ja energiatalouden parantamista uuden rakentamisen sijaan ja henkilöiden kulkemisen korvaamista informaation kulkemisella (tekniikan hyödyntäminen esimerkiksi palaverissa tai tapaamisten sijaan). (Nissinen 2004, 34.)

4.4.2 Tarjouspyynnön kohteen määrittely

Huolellisen tarpeiden harkinnan jälkeen hankinnan kohde määritellään tarjouspyyntöön toiminnallisesti ja teknisesti. Kohteen voi hankintalain rajoittamatta määrittellä haluamallaan tavalla, kunhan määrittely ei ole syrjivää (esimerkiksi vain yksi toimittaja voisi tarjota). (Motivan hankintapalvelu 2014.) Ympäristötavoitteita asettava hankkija saa määrittellä hankinnan kohteen sen mukaan, minkä itse kokee ympäristön kannalta parhaana (Nissinen 2004, 33).

Koko tuotteen elinkaareen sijoittuvia ympäristöominaisuuksia voi määrittellä hankinnan kohteessa joko toivottuna ominaisuutena, tai toiminnallisena määrittelynä jolloin kuvataan tietty tavoitetaso. Toivottuja ominaisuuksia olisivat vaikkapa ”uusiopaperi” tai ”vähän energiaa kuluttava toimistolaite”. Toiminnallista määrittelyä taas kuvastaa esimerkiksi kierrätettävyyys, päästöttömyys, tai jätteen minimointi. (Motivan hankintapalvelu 2014.) Toiminnallinen määrittely ympäristötavoitteiden suhteen antaa hankintayksikölle mahdollisuuden määrittellä lopputuloksen johon halutaan päästä, ja tarjoajille mahdollisuuden kertoa miten lopputulokseen päästään. Tarjousten vertailu on tässä tapauksessa

usein haastavampaa kuin tarkkojen teknisten erittelyjen myötä, mutta menettely edistää uusien ratkaisujen syntymistä. (Motivan hankintapalvelu 2016a.)

Teknisessä eritelmässä määritellään tuotteelle asetettavat ehdottomat vaatimukset, joilla varmistetaan tuotteen sopivuus käyttötarkoitukseensa. Tarjousta ei voida hyväksyä, mikäli tarjottu tuote ei täytä teknisiä eritelmiä. (Nissinen 2004, 35.) Ehdottomien vaatimusten tärkeyttä kuvaa se, että mikäli tarjouspyynnön valintaperusteena käytetään pelkkää hintaa, on hankintayksikön valittava halvin tekniset eritelmit täyttävä tuote. Mikäli ehdottomat vaatimukset on muotoiltu huolimattomasti, saatetaan päätyä hankkimaan tuote joka ei esimerkiksi sovellu käyttötarkoitukseensa.

Hankintayksikkö voi teknisessä eritelmässä vaatia ympäristön kannalta esimerkiksi, että tietyn ympäristömerkin vaatimukset täyttyvät tuotteen kohdalta, tai että tuotteen energiankulutuksen on oltava tiettyjen ehtojen sisällä. Tällaisten teknisten eritelmien käyttö johtaa siihen, että hankinta rajautuu vain ympäristöä säästäviin tuotteisiin. Tämä ei aina ole toivottu tilanne, mikäli ollaan esimerkiksi epävarmoja ympäristöä säästävien tuotteiden valikoimasta tai hintatasosta. Tällaisessa tilanteessa tarjouspyynnössä kannattaa ilmoittaa että vaihtoehdot otetaan huomioon, tarjouksen valintaperusteena on kokonaistaloudellinen edullisuus (yhtenä arviointiperusteena ympäristönäkökohdat) ja tehdä hankinnan kohteelle kaksi vaihtoehtoa. (Nissinen 2004, 36-37.)

Tässä tapauksessa vaihtoehto yksi olisi tuotteen yleismääritelmä, joka sisältää ehdottomat vaatimukset sekä ”tavalliselle tuotteelle” että ekotuotteelle. Kaikkien hyväksyttävien tarjousten tulee siis täyttää nämä vaatimukset. Vaihtoehdoksi kaksi lisätään ympäristöystävälliset tuotteet, eli lisätään vaatimukseen sellaisia teknisiä eritelmiä, jotka koskevat vain ekotuotteita. ympäristövaatimuksia sisältävä vaihtoehto saa tarjousvertailuun lisäominaisuuksistaan tietyn vakiopistemäärän lisää, joita tavalliset tuotteet eivät saa. EU:n komissio on suositellut vaihtoehtojen käyttämistä tarjouspyynnöissä, muttei ole esittänyt tapaa jolla lopullinen tarjousvertailu tulee suorittaa. Voidaan toimia esimerkiksi niin, että vertaillaan tuotteita tarjouksia ensin vaihtoehtojen sisällä, ja sitten parhaita vaihtoehtoja toisiinsa. Tarjouspyynnössä voidaan myös ilmoittaa, että osatarjoukset hyväksytään ja hankinta saatetaan jakaa vaihtoehtojen tai useiden toimittajien kesken. Tällöin voidaan hankkia vaikkapa 50-50 -jaolla kummankin vaihtoehdon voittajatuotteita. (Nissinen 2004, 37.)

4.4.3 Tarjousten vertailu ja arviointiperusteet

Tarjousten vertailu suoritetaan hankintamenettelyssä joko pelkän halvimman hinnan perusteella, tai kokonaistaloudellisten arviointiperusteiden avulla. Kun ympäristövaikutukset halutaan huomioida, valintaperusteena on syytä käyttää kokonaistaloudellisuutta. Valintaperusteeseen liittyvänä arviointiperusteena taas kannattaa mainita esimerkiksi ”ympäristövaikutukset”, ”ympäristönäkökohdat” tai muu vastaava. (Nissinen 2004, 40.)

Arviointiperusteet eivät saa antaa hankintayksikölle rajoittamatonta valinnanvapautta. Niiden on siis oltava objektiivisia, eli perusteita ja tarjousten paremmuutta niiden suhteen tulee pystyä tarkastelemaan yleisesti pätevällä tavalla, ja tarjoukset tulee pystyä laittamaan niiden suhteen paremmuusjärjestykseen. (Nissinen 2004, 41.) Ihannetapauksessa arvioinnin pisteytysmalli on niin selkeä ja aukoton, että toimittajat pystyvät itsekin laskemaan ennakkoon pisteet jotka he tulevat vertailussa saamaan (Iloranta & Pajunen-Muhonen 2012, 395).

Ahon ja Junnilan (2012, 23) mukaan oikeuskäytäntö toteaa tietyntyyppiset liian yleisluontoiset vertailuperusteet kielletyiksi, sillä niitä voisi tulkita täysin haluamallaan tavalla, eikä se lisäisi luottamusta hankintamenettelyä kohtaan. Tällaisia kiellettyjä kriteereitä ovat heidän mukaansa muun muassa ”soveltuvuus käyttötarkoitukseen”, ”tekniset ominaisuudet” ja ”palvelun laatu”. Ammattiharjoittelussani hankintatoimistossa seurasin useasti, kuinka vertailuperusteita muokattiin asiantuntijoiden kanssa yleisestä kohti yksityiskohdista. Tarpeeksi tarkkojen ja täsmällisten vertailuperusteiden keksiminen oli usein haastavaa, mutta helpotti työtä arviointivaiheessa todella paljon. Ympäristöön liittyvissä arviointiperusteissa sama vaikeus saattaa aivan hyvin tulla eteen. Nissinen (2004, 41) kuvaa hyvää ympäristöön liittyvää arviointiperustetta esimerkillä tuotteen pitkästä käyttöiästä, joka liittyy ympäristötavoitteisiin. Sitä edesauttavia arviointiperusteita ovat hänen mukaansa: ”pitkä takuu, varaosien saatavuus, päivitettävyyys, täydennettävyyys, helppokäyttöisyys, sekä helppo huollettavuus ja korjattavuus”.

4.5 Esimerkkejä toteutuksista

Terveystieteiden parissa on muutamia hyviä esimerkkejä toimintatavoista ja toteutuksista, joissa otetaan ympäristö huomioon. Seuraavissa alaluvuissa käsitellään näistä

muutamia, joista on mahdollista poimia ideoita myös VSSHP:n hankintamenettelyjen uudistamiseen.

4.5.1 HUS:in ympäristöliite ja -ohjelma

Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiirissä laadittiin keväällä 2012 ympäristöliite täydennykseksi HUS:in hankintaohjeeseen. Siinä kerrotaan muun muassa ympäristömerkeistä ja –järjestelmistä, kokonaistaloudellisesta edullisuudesta valintaperusteena, sekä siitä miten eri tuote- ja palveluryhmien hankinnassa voi ottaa huomioon ympäristönäkökohtia. Tuote- ja palveluryhmistä ympäristöliitteessä käsitellään kahdeksaa: Laitteet ja kalusteet, ajoneuvot ja työkoneet, toimisto- ja taloustarvikkeet, hoitotarvikkeet, palvelut, elintarvikkeet, tekstiilituotteet sekä lääkkeet. HUS-logistiikan tavoitteena on, että ympäristömyönteisyydestä annettaisiin vähintäänkin lisäpisteitä jokaisessa hankinnassa, ja ympäristönäkökohdat olisivat vähimmäisvaatimuksien joukossa aina kun mahdollista. Ohjeistusta on esitelty HUS:in eri yksiköille, ja heillä on olemassa myös käyttökokemusten seurantarjestelmä ympäristöystävällisille hankinnoille. (Motiva Oy 2012.)

HUS:in ympäristöohjelman 2016–2020 mukaan (2016) tavoitteena on hankkia vastuullisilta tavarantoimittajilta haitta-aineettomia, uudelleen käytettäviä sekä kierrätettäviä ja vähän energiaa kuluttavia tuotteita. HUS kertoo ympäristöohjelmassaan esimerkiksi haluavansa korvata PVC-tuotteet kloorivapailta tuotteilla siten, että kaikki PVC-tuoteryhmät korvataan vuoden 2020 loppuun mennessä.

HUS:in ympäristöohjelman tavoitteita kannattaa pitää silmällä, sillä uskon, että heidän tekemänsä muutokset esimerkiksi tarjouspyynnöissä vaikuttavat myös toimittajiin ja markkinoihin kysynnän muuttumisen myötä. Jos HUS suurena ostajana ilmoittaa pyrkivänsä korvaamaan PVC-tuotteita vuoteen 2020-mennessä vaarattomammilla tuotteilla, on todennäköistä, että toimittajat reagoivat tähän esimerkiksi tuomalla markkinoille enemmän kloorivapaita tuotteita joita he voivat kilpailutuksiin tarjota. Mielestäni VSSHP:n kannattaa hyödyntää tämänkaltaista muutosta markkinoilla, pyytämällä myös itse samankaltaisia ympäristölle parempia tuotteita kilpailutuksissaan.

HUS:in ympäristötoimintaa arvioidaan tarkemmin luvussa 6.2. Samassa yhteydessä tarkastellaan myös TAYS:in ja KYS:in ympäristöohjelmia.

4.5.2 Kokeilu kertakäyttöisistä ja metallisista kaarimaljoista osastokäytössä

Helsingin seudun ympäristöpalvelut – kuntayhtymän järjestämä kokeilu kertakäyttöisten ja metallisten kaarimaljojen käytön (ja hankinnan) suhteen kahdella vuodeosastolla ja silmä-korvasairaalan leikkausosastolla osoittautui kustannus- ja ympäristövaikutuksiltaan mielenkiintoiseksi. Kokeilujaksolla osastot käyttivät ensin viikon ajan kertakäyttöisiä kaarimaljoja, pitivät käyttömääristä ja pesukoneen käytöstä kirjaa ja käyttötarkoituksia selvitettiin haastatteluin. Toisella seurantajaksolla (yhden kuukauden ajan) kertakäyttöiset kaarimaljat poistettiin käytöstä lähes kokonaan, tilalle annettiin teräsmaljoja ja pesusettien steriilejä muovirasioita. (Helsingin seudun ympäristöpalvelut – kuntayhtymä 2013.)

Kokeilussa kävi muun muassa ilmi, että helposti saatavissa olevat, halvat ja roskeen laittevat kuitumaljat olivat suureksi osaksi käytössä aivan muualla kuin potilastyössä, esimerkiksi ikkunatukina. Teräsmaljojen käyttöönoton jälkeen turha kulutus väheni, ja tuotteita alettiin käyttää perusteltuihin tarpeisiin tuhlailevuutta välttäen. Havaittiin myös, että pesusettien mukana tuleva steriili muovirasia ajaa hyvin kaarimaljan asiaa joissakin käyttötarpeissa. (Helsingin seudun ympäristöpalvelut – kuntayhtymä 2013.)

Ympäristöä säästäviin hankintoihin kokeilusta kannattaa mielestäni poimia se, että hankintayksikön kannattaa asiantuntijoiden kanssa yhteistyötä tehdessään tehdä samalla selvitystyötä siitä, mihin käyttöön hankittava tuote käytännössä tulee. Esimerkiksi kyseisten kaarimaljojen tapauksessa suurin osa käytöstä ei ollut potilastyötä, joten siihen painottuvien hankintakriteerien sijaan vaikkapa kierrätettävyyteen painottuvat kriteerit olisivat olleet täysin perusteltavissa. Kertakäyttöisten tai uudelleenkäytettävien steriloitavien tuotteiden hankintaa kannattaa miettiä siltäkin kannalta, johtaako kertakäyttöisten tuotteiden hankinta tuotteiden tuhlailevaan ja huolimattomaan (siten myös epäekologiseen) käyttöön?

4.5.3 Tampereen kestävä ja taloudellinen suojakäsinehankinta

Tampereen kaupungin uudessa, vuoden 2016 alusta voimaan tulleessa, hankintasopimuksessa terveydenhuollon suojakäsineiksi valittiin nitrilikäsineet. Aiemmin on käytetty muun muassa hinnaltaan halvempia vinyyliekäsineitä, jotka on valmistettu klooria sisältä-

västä PVC-muovista ja joiden hävittäminen on siksi ollut ongelmallista. Vaikka nitrilikäsine on ostohinnaltaan kalliimpi, se voidaan hävittää polttamalla ja se on suojaavuudeltaan vinyylikäsiteitä parempi ja mekaaniselta lujuudelta lateksikäsiteen veroinen. Ennen tuotevalikoimassa oli lähes kymmentä eri käsinetyppiä, mutta elinkaarikustannusten laskennalla huomattiin kaupungin saavan lähes 100 000 euron kustannusten alenemisen kasvattamalla nitrilikäsineiden volyymin huomattavasti. (Tampereen kaupunki 2016.)

Uudella suojakäsineiden hankintasopimuksella edistetään sekä työntekijöiden että luonnon hyvinvointia ja vähennetään ympäristöhaittoja. Lisäksi saadaan käyttöön aikaisempaa parempi tuote, ja säästetään hankinnan kustannuksia. (Tampereen kaupunki 2016.) Tampereen esimerkki osoittaa elinkaariajattelun ja –laskennan tärkeyden erityisesti volyymituotteissa, kuten suojatuotteissa. Volyymin merkitys otetaan yleisesti huomioon hankintahintaa vertaillessa, mutta on äärimmäisen tärkeää kiinnittää huomiota volyymiin myös tuotteen valmistus-, käyttö- ja hävitysvaiheessa. Tässä esimerkissä elinkaarikustannuksiltaan halvempi tuote on myös ympäristöystävällisempi, sillä sen elinkaarikustannuksia lisäävä PVC-muovi ei ole myöskään ympäristön kannalta hyvä valinta.

5 SOSIAALINEN VASTUU HANKINNOISSA

Julkisten hankintojen neuvontayksikön (2015b) mukaan sosiaaliset näkökohdat tarkoittavat hankinnoissa toimenpiteitä, jotka takaavat perusoikeuksien, yhdenvertaisen kohtelun ja syrjimättömyysperiaatteen noudattamisen. Näkökohtia ovat esimerkiksi kannustavat toimet heikommassa asemassa olevien suojelun tai syrjäytymisen estämiseksi.

Sosiaalinen vastuu sisältää erityisesti työelämään, henkilöstöön ja yhteiskuntaan liittyviä asioita, esimerkiksi työolosuhteita ja toimintatapoja, tuoteturvallisuutta ja henkilöstön hyvinvointia sekä osaamista. Euroopan komission näkemyksen mukaan myös työterveyteen, koulutukseen ja elinikäiseen oppimiseen liittyvät innovaatiot ovat osa sosiaalista vastuuta. (Logistiikan maailma.) Kun ajatellaan sosiaalista vastuuta hankintatoimessa, merkitsee se hankinnan vaikutusten huomioimista ja tarkastelua oman organisaation lisäksi laajemmassa yhteiskunnallisessa mittakaavassa (Motivan hankintapalvelu 2016b).

Euroopan komission sosiaalisen ostamisen oppaassa (2011, 7-9) on esitetty esimerkinomainen luettelo, jossa listataan sosiaalisia näkökohtia, joita voidaan hankinnan luonteesta riippuen sisällyttää hankintamenettelyyn. Alla olevassa kuviossa 4 kuvataan oppaassa esitettyjä näkökohtia.

Kuvio 4. Esimerkkejä sosiaalisista näkökohdista. (Muokattu; Euroopan komissio 2011, 7-9).

Hankintayksikkö voi tapauskohtaisesti päättää, millaiset sosiaaliset näkökohdat ovat sille merkityksellisiä toteutettavassa hankinnassa. Hankintayksikön on toisaalta huolehdittava, että se käyttää sosiaalisia näkökohtia hankintamenettelyn kannalta oikeassa vaiheessa. (Euroopan komissio 2011, 7.)

5.1 Sosiaalisen vastuullisuuden hyödyt

Kun hankintoja tehdään myös sosiaalista vastuuta silmällä pitäen, voidaan tehdä hyvää monella tavalla. Ensinnäkin luodaan hyvää esimerkkiä ja vaikutetaan muun muassa työntekijän oikeuksiin, taloudelliseen kestävyYTEEN ja ihmisoikeuksiin. Sosiaalisesti vastuullisten tuotteiden ja palvelujen kysynnän kasvu ohjaa myös tarjontaa ja yrityksiä, jolloin edesautetaan yhteiskunnallisesti vaikuttavien innovatiivisten tuotteiden ja ratkaisujen syntymistä. (Motivan hankintapalvelu 2016b.)

Sosiaalisten näkökulmien käyttö hankinnoissa antaa työllistymismahdollisuuksia muun muassa nuorille, pitkäaikaistyöttömille, vammaisille, osatyökykyisille ja ikääntyneille työntekijöille. Parhaimmillaan julkisia hankintoja välineenä käyttäen voidaan edistää sosiaalisten näkökulmien ja niihin yhdistettävien arvojen huomiointia ja toteutumista yhteiskunnassa. (Luostarinen ym. 2011, 11, 14.) Eeva Mielonen arvioi Työttömien edunvalvontalehti Tvytterissä (2016, 14), että mikäli vuonna 2014 Suomen jokaista palvelu- ja rakennusurakkahankintoihin kulutettua 500 000 euroa kohden olisi sovellettu työllistämisehtoa, yli 54 000 työtöntä olisi saatu työllistettyä. Hän jatkaa, että hallituksen ajama kilpailukykysojimus toisi taloustieteilijöiden arvion mukaan vain noin 35 000 työpaikkaa.

Julkisissa hankinnoissa käytetään julkisia varoja, ja hankintayksikön on turvattava rahalle paras hankinta asetettujen vaatimusten puitteissa. Vaikka kriteerinä olisi hinta-laatu – suhde, ei halvin tarjous ole veronmaksajien rahojen käytön kannalta paras vaihtoehto. Erityisesti työllistämiseen liittyvät sosiaaliset näkökulmat ovatkin hankinnoissa julkisten varojen hyötykäyttöä, sillä työllisyys ehkäisee sosiaali- ja terveystalvutarupeita, säästää sosiaalietuuksia ja lisää verotuloja. (Luostarinen ym. 2011, 17.)

5.2 Sosiaalinen vastuu lainsäädännössä

Euroopan unioni julkaisi vuonna 2010 sosiaalisesti vastuullisten julkisten hankintojen oppaan, joka liittyy unionin pyrkimykseen ohjata jäsenvaltioitaan kiinnittämään huomiota

sosiaaliseen vastuuseen. Vuonna 2011 Euroopan komissio julkaisi yhteiskunta- ja yritysvastuun tiedonannon, jossa kehoitettiin jäsenvaltioita ja julkisviranomaisia täysimääräisesti hyödyntämään kaikkia hankintasäädösten mahdollisuuksia edistääkseen sosiaalista vastuuta. (Vartiala ym. 2013, 6.)

Valtioneuvosto teki yhteiskuntavastuusta (johon vastuulliset hankinnat kuuluvat) periaatepäätöksen syksyllä 2012. Siinä todettiin sosiaalisesti vastuullisten hankintojen tavoitteeksi asettaa hankinnoissa vaatimuksia, jotka saavat toimittajat varmistamaan, että heidän toimittamiensa tavaroiden tai palvelujen tuotannossa kunnioitetaan ihmisoikeuksia ja työelämän perusoikeuksia. Näihin kuuluvat kansainväliset ihmisoikeussopimukset, kansainvälisen työjärjestö ILO:n yleissopimukset, YK:n lapsen oikeuksien sopimus, tuotantomaan vähimmäispalkka- ja työaikalainsäädäntö sekä yleiset ympäristö-, terveys- ja turvallisuusvaatimukset. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2013, 5.)

Hankintalaissa lähtökohtana on Markus Ukkolan (Työ- ja elinkeinoministeriö) mukaan sosiaalisen vastuun suhteen se, että hankintayksikkö voi itse päättää millainen merkitys eettisille kysymyksille annetaan. Vaatimusten muotoilu ja painoarvo on hankkijan muotoiltavissa, sillä laissa olisi hankala määritellä kaikkia hankintoja koskevia päteviä vaatimuksia. (Turun Sanomat 2016.)

Hankintalaki antaa hankintayksikölle mahdollisuuden asettaa sosiaalisiin näkökohtiin liittyviä erityisehtoja hankintasopimuksen toteuttamiselle. Ehtojen on oltava julkisten hankintojen periaatteiden mukaisesti syrjimättömiä sekä yhteisöoikeuden mukaisia. Ehtoista tulee myös ilmoittaa hankintailmoituksessa tai tarjouspyynnössä. Sosiaalisten näkökohtien mukaisten ehtojen tulee liittyä hankinnan kohteeseen, eli kilpailutuksessa ei voida vaatia ominaisuuksia jotka eivät liity suoraan hankittavaan tavarahan, palveluun tai muuhun vastaavaan. (Vartiala ym. 2013, 8.)

Olemassa olevaan hankintalakiin on kirjattu oma säännös siitä, että hankinta voidaan varata työkeskuksille, tai vammaisten työllistämistä edistävälle työohjelmille. Sekä työkeskuksissa että työohjelmissa enemmistö ammattitoiminnan harjoittajista tulisi olla vammaisia, jotka eivät tavanomaisissa olosuhteissa voisi harjoittaa kyseistä ammattitoimintaa. Hankintailmoitukseen tulee tällöin kirjata, että sopimus on varattu työkeskuksille tai työohjelmien toteutettavaksi. (Julkisten hankintojen neuvontayksikkö 2015.)

5.3 Sosiaalisten näkökohtien sisällyttäminen hankintamenettelyyn

Sosiaalisten näkökulmien hyödyntäminen ei edellytä rakenteellisia organisaatiomuutoksia hankintayksikössä, vaan toimintatapojen ja asennoitumisen muutosta. Jotta mahdollisuuksia voidaan täysin hyödyntää, tarvitaan poliittista tahtoa, strategisia linjauksia, johdon sitoutumista ja käytännön ohjeistusta sekä tietoa toteuttamiseen niin valmistelijoille, toteuttajille kuin päätöksen tekijöille. (Luostarinen ym. 2011, 26–27.)

Sosiaalisia näkökohtia on mahdollista huomioida useissa hankintamenettelyn vaiheissa eri tavoilla. Rajalliset resurssit ja lainsäädännön vaatimukset vaikuttavat kuitenkin siihen, että tehdäkseen tehokkaita sosiaalisesti vastuullisia hankintoja, hankintayksikön kannattaa laatia strategia niiden toteuttamiseen. Strategia edesauttaa:

- Hankintayksikön tai sen edustaman julkisyhteisön sosiaalisten tavoitteiden ja painopisteiden tunnistamisessa. Strategiassa tunnistetaan myös hankintojen asema suhteessa näihin tavoitteisiin ja painopisteisiin.
- Hankintayksikön johdon sitouttamisessa sosiaalisesti vastuullisiin hankintoihin.
- Niiden hankintojen arvioimisessa, joissa sosiaalisen vastuun kysymykset saattavat nousta esiin joko hankintavaiheessa tai sopimuskaudella.
- Sosiaalisesti vastuullisiin hankintoihin liittyvien vastuiden ja tehtävien jakamisessa hankintayksikön sisällä.
- Sosiaalisesti vastuullisten hankintojen toteutumisen valvomisessa, sekä niihin liittyvien yhteiskuntavaikutusten ja asetettujen tavoitteiden toteutumisen kartoittamisessa.
- Tulosten ja toimintatapojen tiedotuksessa. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2013, 9-10.)

Hankinnan suunnittelu yhteistyössä toimittajien kanssa ja markkinakartoitus sekä -vuoropuhelu ovat oleellisia osia onnistuneessa sosiaaliset näkökulmat huomioivassa hankinnassa. Niiden avulla saadaan lisää näkemyksiä hankinnan suunnitelmiin ja toteuttamisvaihtoehtoihin, sekä herätetään kiinnostusta hankintoja kohtaan (Luostarinen ym. 2011, 31.) VSSH:n laajuisen organisaation hankinnoista ollaan yleisesti kiinnostuneita hankintojen suuren arvon vuoksi, mutta avoimen tiedotuksen ja vuoropuhelun avulla voidaan antaa toimittajille tietoa tulevista strategisista muutoksista (sosiaaliset näkökulmat mukaan tarjouspyyntöihin) ja aikaa varautua muutoksiin sekä esittää esimerkiksi parannusehdotuksia kriteereihin ennen hankintojen toteutumista.

Aivan kuten ympäristönäkökulmia määritettäessä, myös sosiaalisia näkökulmia huomiotaessa on järkevää aloittaa pienin askelin. Ensimmäisiksi hankinnoiksi kokemuksen kartuttamiseen kannattaa valita sellaisia, jotka liittyvät luontevasti sosiaaliseen vastuullisuuteen, joissa on selkeitä sosiaalisia vaikutuksia tai joissa on helposti saatavilla sosiaalisesti vastuullisia vaihtoehtoja. Ensimmäisten hankintojen läpiviennin jälkeen on hyvä kirjata ylös sekä positiiviset että negatiiviset kokemukset: Miten sosiaalista näkökulmaa käytettiin, millainen sen rooli tai painoarvo oli, mihin sen hyödyntäminen on vaikuttanut? (Luostarinen ym. 2011, 27.)

Jos tiettyjen hankintojen kohdalla sosiaalisesti vastuullisten tuotteiden tai palvelujen olemassaolosta, hinnasta tai laadusta ei voida mennä takuuseen, kannattaa tarjouspyynnössä pyytää sekä neutraalia tarjousta että sosiaalisesti vastuullista vaihtoehtoa. Tällöin vähimmäisvaatimukset pätevät kumpaankin vaihtoehtoon, ja mikäli esitetään vastuullisia vaihtoehtoja, ne saavat lisäpisteitä neutraaliin verrattuna. (Luostarinen ym. 2011, 40.)

Kun sosiaalinen kriteeri asetetaan tarjouksen vertailuperusteeksi, tulee sille käytännön merkityksen vuoksi asettaa myös riittävä painoarvo tarjouksen vertailussa. Jos painoarvo on vain vähäinen, ei sosiaalisella kriteerillä ole juuri merkitystä hankinnan kannalta. Toisaalta kyseistä kriteeriä ei kannata painottaa myöskään suhteettomasti, tai saadut tarjoukset saattavat olla liian kalliita hankintayksikölle. On myös mahdollista, ettei tarjouksia saataisi liian korkealla painoarvolla ollenkaan. (Luostarinen ym. 2011, 44.)

Tarjoajien kelpoisuusvaatimuksia tarkastettaessa on huomioitava, että sosiaalisten velvoitteiden noudattamatta jättäminen saattaa olla peruste tarjoajan sulkemiselle pois tarjouskilpailusta. Tällainen esimerkki voisi olla vaikkapa työntekijöiden yhdenvertaista kohtelua koskeva laiminlyönti. Lainvastaisesta teosta tulee olla lainvoimainen tuomio. (Julisten hankintojen neuvontayksikkö 2015.)

Kun halutaan kiinnittää huomiota erityisesti työllistämiseen ja työoloihin liittyviin sosiaaliin näkökohtiin, on asianmukaisinta sisällyttää ne hankintasopimukseen toteuttamiseen (Euroopan komissio 2011, 44). Hankintasopimuksen ehdoiksi on mahdollista kirjata sosiaalisia näkökohtia, kunhan ehdot eivät ole syrjiviä ja ne on mainittu hankintailmoituksessa tai tarjouspyynnössä. Hankintasopimuksen ehdot eivät saa vaikuttaa tarjouksien arviointiin ja vertailuun, eli ne eivät ole samassa asemassa teknisten eritelmien tai arviointiperusteiden kanssa. On myös huomioitavaa, ettei tarjoajan tarvitse täyttää ehtoja vielä tarjousta jättäessään, vaan se sitoutuu täyttämään ehdot siinä tapauksessa että

tulee valituksi. Tällaisia ehtoja voivat olla esimerkiksi pitkäaikaistyöttömien työllistäminen, vammaisten työllistäminen tai nuorten ja työttömien ammatilliseen koulutukseen liittyvät ehdot. (Julkisten hankintojen neuvontayksikkö 2015.) Kilpailutuksen kohteen tulee olla sopiva tällaisten ehtojen käytölle, eli hankintayksikön tulee esimerkiksi arvioida tarjoajien mahdollisuutta löytää toiminnastaan edellä mainittuihin ehtoihin sopivia työtehtäviä (Luostarinen ym. 2011, 51). VSSHP:n kilpailuttamien hankintojen osalta arvioisin, että tällaisille ehdoille sopivia hankintakohteita saattaisivat olla esimerkiksi osa siivouspalveluista, joissa sopimusehdoiksi voitaisiin asettaa esimerkiksi työttömien maahanmuuttajien työllistäminen, tai työssäoppimispaikkojen tarjoaminen.

6 BENCHMARKING

Benchmarking eli vertailujohtaminen tarkoittaa liikkeenjohdossa sitä, että olemassa olevaa esimerkkiä tai esikuvaa käytetään arvioitaessa oman organisaation suorituksia. Benchmarkingia voidaan käyttää virikkeiden ja inspiraation hakemiseen ympäristöstä, jotta organisaatio voisi keksiä parannusmahdollisuuksia joita ei muuten tulisi ajatelleeksi. Benchmarkingia ei voikaan pitää pelkkänä jäljittelyprosessina, vaan se parantaa ensisijaisesti tekijän omaa luovaa ajatustyötä. (Karlöf ym, 2003, 35-39.)

Yksityisyriyten kohdalla ongelmaksi benchmarkkauksessa voi mielestäni muodostua se, että hyvät toimintamallit omaksutaan esikuva-yritykseltä vasta silloin kun ne kyseisellä yrityksellä ovat jo käytössä, ja otetaan käyttöön omassa yrityksessä vasta vielä myöhemmin, jolloin johtavalla yrityksellä on kehityksessä säilyvä etumatka. Jotta saataisiin varsinaista kilpailuetua, pitäisi parhaita omaksuttuja käytäntöjä soveltamisen lisäksi vielä kehittää. Kehittämisen myötä kilpailuasetelma mahdollisesti muuttuisi. Julkisten organisaatioiden kohdalla en näe tässä ongelmaa, sillä niiden tarkoitus ei ole kilpailla muita organisaatioita vastaan, vaan hoitaa niille määrättyjä tehtäviä mahdollisimman hyvin. Näin ollen parhaiden menettelyjen omaksuminen, vaikka myöhässäkin, on organisaatiolle pelkästään hyödyksi ja parannus aiempaan. Mikäli omaksuttujen käytäntöjen pohjalta kehitetään vielä parempia toimintatapoja, voidaan niitä taas jakaa takaisinpäin ja näin saavuttaa molemminpuolista hyötyä.

Mielestäni VSSH:n toimintatapoihin voidaan saada huomattavia parannuksia, kun kerätään benchmarkkauksen hengessä parhaita vastuullisia toimintatapoja, ja yhdistetään niitä olemassa olevaan osaamiseen. Bengt Karlöfin ym. mukaan (2003, 46): ”Jos omaksumme jatkuvasti sen kannan, että ’joku on tehnyt tämän ennenkin tai tekee sen paremmin kuin me’, voimme päästä mahdollisimman lähelle oppivan organisaation ihannetta”.

6.1 Tarkasteltaviksi valitut julkiset organisaatiot

Perehtyessäni ympäristönäkökulmiin ja sosiaaliseen vastuuseen suomalaisissa organisaatioissa teoriaosioita kirjoittaessani, huomasin muutaman organisaation olevan opinäytetyön aiheen kannalta erityisen mielenkiintoisia. Nämä toimijat tulivat usein esiin joko molemmissa vastuullisuuskysymyksissä edelläkävijöinä, tai ovat ottaneet aktiivisen

roolin jommassa kummassa. Perehdyin löytämieni organisaatioiden toimintaan vastuullisuuden osalta niin hyvin kuin se kirjallisen materiaalin perusteella on mahdollista. Halusin ottaa tarkasteltaviksi mahdollisimman samankaltaisia organisaatioita kuin Varsinais-Suomen sairaanhoitopiiri, jotta toimintaperiaatteiden havainnointi ja omaksuminen olisi helppoa. Samankaltaisuus vahvistaa myös ajatusta siitä, että toiminta vastuullisuuden lisäämiseksi on mahdollista muissa samankaltaisissa organisaatioissa, joten miksei myös Varsinais-Suomessa?

Kolme tarkasteltavista organisaatioista ovatkin VSSHP:n tavoin sairaanhoitopiirejä. Toimintansa kautta mukaan valikoituivat **Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiiri HUS**, **Pirkanmaan sairaanhoitopiiri PSHP** ja **Pohjois-Savon sairaanhoitopiiri PSSHP**. Viitataan ajoittain opinnäytetyössä näihin organisaatioihin myös niiden hallinnoimien yliopistosairaaloiden mukaan: Helsingin yliopistollinen keskussairaala HYKS, Tampereen yliopistollinen keskussairaala TAYS ja Kuopion yliopistollinen keskussairaala KYS. Kullakin näistä organisaatioista on kokemusta ympäristönäkökohtien huomioimisesta hankinnoissa ja muussa toiminnassa, ja halusin tutkia niiden ohjeistuksia ja toimintatapoja varsinkin ympäristöasioissa.

Neljäs tarkasteltava organisaatio on hieman eri toimintakentältä kuin sairaanhoitopiirit, mutta isona julkisena toimijana uskon sen tarjoavan toteuttamiskelpoisia malleja ja ideoita. **Espoon kaupungin** halusin opinnäytetyöhön mukaan sen sosiaalisten näkökohtien eteen tekemän työn vuoksi. Espoon kaupunki on ottanut hankinnoissaan jo jonkin aikaa huomioon sosiaalisia näkökohtia, ollen mahdollisesti aiheen kokenein organisaatio julkisissa hankinnoissa.

Materiaali toimintatapojen tarkasteluun on kerätty organisaatioiden internetsivuilta, tai sähköpostitse organisaatioiden vastuullisuusasioiden asiantuntijoilta. Erityisesti keskityin kunkin organisaation hankintaohjeisiin, -strategiaan tai muuhun organisaation työntekijöille kohdistettuun toimintaohjeeseen. Niissä kerrotaan periaatteita ja käytäntöjä organisaatioiden hankintatoimintaan, sillä yleispätevällä tasolla, joka on mahdollista viedä myös toiseen organisaatioon ja muokata siellä lopullisesti käytännön toimintaan. Vielä yksityiskohtaisempia ohjeita olisi ollut mielenkiintoista tarkastella, mutta niiden sisältö painottuu usein asioihin joita ei ole kovin yksinkertaista soveltaa eri toimintaympäristössä. Esimerkkejä tällaisista ohjeistuksista voisivat olla toiminnanohjausjärjestelmän käyttö eri hankintatilanteissa tai organisaation sisäiset raportointiohjeet eri hankintatilanteissa, joita ei voi sellaisenaan muualla soveltaa.

6.2 HUS

Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiiri on julkaissut 29.3.2012 hankintaohjeen, joka on löydettävissä internetistä. Hankintaohjeessa annetaan yleisiä ohjeistuksia siihen, miten hankintaprosessi viedään läpi; kilpailuttamisen aloittamisesta hankintapäätöksen voimaantuloon asti. Hankintaohjeen liitteenä on 96-sivuinen: ”Ohjeistus ympäristönäkökoh- tien huomioon ottamisesta HUS-kuntayhtymän hankinnoissa”, jossa kerrotaan tapoja joilla ympäristönäkökohtia tulisi ottaa huomioon tuote- ja palveluhankintojen hankinta-asiakirjoissa. (HUS 2012.)

Hankinnat on jaoteltu kahdeksaan pääryhmään, joilla on lähtökohtaisesti toisistaan eroa- via ympäristövaatimuksia. Pääryhmät hankinnoille ovat:

- Laitteet ja kalusteet
- Ajoneuvot ja työkoneet
- Toimisto- ja taloustarvikkeet
- Hoitotarvikkeet
- Palvelut
- Elintarvikkeet
- Tekstiilituotteet
- Lääkkeet (HUS 2012.)

Näiden ryhmien alatasoilla on erilaisia tarkempia tuoteryhmiä, joiden kohdalla on tehty yksityiskohtaisempia ohjeistuksia tarjouspyyntöjen lausemuotoihin ja hankinnan kritee- reihin. Kuvassa 3 havainnollistetaan tuoteryhmien ohjeistuksen rakennetta:

Kuva 3. Tuoteryhmien ohjeistuksen rakenne. (HUS 2012, 63).

Viidellä ensimmäisellä pääryhmällä on yhteensä 31 erilaista alakohtaa. Kunkin alakohdan eli tuoteryhmän kohdalla kerrotaan tarjoajan soveltuvuusvaatimukset, hankinnan kohteen ehdottomat vaatimukset, tarjousten vertailun ympäristökriteerit ja erityiset sopimusehdot. Tuoteryhmiä ovat esimerkiksi lääkintälaitteet, sairaalalakalusteet, puhdistus tuotteet ja muoviset hoitotarvikkeet. (HUS 2012.)

Kunkin tuoteryhmän kohdalla mahdollisesti tarkasteltavat asiat on kerrottu hyvin selkeästi ja siinä muodossa, kuin ne tarjouspyynnössä ilmoitettaisiin. Näin hankintayksikkö voi tarjouspyyntöä laatiessaan käyttää ympäristökriteereitä sellaisina kuin ne ohjeistuksessa esitetään, eikä väärin muotoiltujen vaatimusten suhteen tule niin todennäköisesti ongelmia. Hankintayksikön toiminnan kannalta on myös käytännöllistä, että heillä on valmiiksi käytössään sekä mahdolliset kriteerit joita käyttää, että keinot valvoa kriteereiden toteutumista. Hankinnan kohteen vaatimusten kohdalla ilmoitetaankin myös todentamiskeino jolla hankintayksikkö voi kriteerin täyttymisen varmistaa. Ohjeistuksessa on kriteerien

kohdalla ilmoitettu myös testausmenetelmät ja laskukaavat, mikäli tuotteen kriteerit vaativat yksiköltä tuotteen arviointia ja testausta. Näin toimitaan esimerkiksi arvioitaessa työasemien sähkönkulutusta omassa toimintaympäristössä (HUS 2012).

Ohjeistuksen ympäristövaatimukset on esitetty muodossa: ”voidaan käyttää esimerkiksi seuraavia kriteerejä” (HUS 2012). Näkökulmat onkin ohjeistuksessa esitetty vaihtoehtoina, joista hankintayksikkö voi oman harkintansa ja kilpailutuksen luonteen mukaan valita useampia tai vain yksittäisen. Tällainen lähestymistapa tukee ajatusta siitä, että esimerkiksi joka vuosi valittaisiin muutama ympäristönäkökohta, joihin erityisesti paneudutaan. Tällöin strategiaa vastaavat näkökohdat ja kriteerit poimittaisiin tietysti myös ohjeistuksesta tarjouspyyntöön. Toisaalta, mikäli vastaavaa strategiaa ei ole, voi hankintayksikkö tai kilpailutuksesta vastaava henkilö tehdä omat valintansa ympäristökriteerien suhteen.

HUS:in 9.5.2016 julkaistussa hankintastrategiassa yhdeksi strategian osa-alueeksi on listattu hankintojen vastuullisuus. Strategian mukaan hankinnoissa tulee huomioida kestävä kehityksen periaatteet ja yhteiskuntavastuu. (HUS hallitus 2016.) On tärkeää, että vastuullisuus on nimetty osaksi HUS:in strategiaa, sillä sen ansiosta vastuullisuusnäkökulmia on sekä huomioitava että seurattava hankinnoissa, eivätkä ne jää taka-alalle. Strategiasta päättävät organisaation johtavissa toimissa olevat henkilöt ja on tärkeää, että hankintayksiköllä on näiden henkilöiden virallinen kirjaus siitä, mitä toiminnassa painotetaan. Ympäristöasioiden kirjaaminen strategiaan on mielestäni ensimmäisiä askeleita matkalla kohti kestäviä hankintoja, sillä se luo toiminnalle suunnan.

Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiiri julkaisee myös ympäristökertomuksia, joista tuorein on vuodelta 2015. Ympäristökertomuksessa on vuosikatsaus, katsaus kuluneeseen ympäristöohjelmakauteen, tavoitteiden ja toteutumien analysointia sekä tulevan vuoden ympäristötavoitteiden ilmoittaminen. (HUS-Ympäristökeskus 2016.)

Kertomuksessa mainitaan strategisia päämääriä olleen 11 viiden vuoden ajalle. Hankintoihin liittyvä materiaalitehokkuus on nostettu esille, HUS:issa on kampanjoitu erityisesti uudelleenkäytettävien ja kestävien tuotteiden puolesta. (HUS-Ympäristökeskus 2016.) Mielestäni tässä tulee ilmi hankintojen etukäteisarvioinnin tärkeys: Sen sijaan että mietittäisiin esimerkiksi ympäristökriteerejä kertakäyttömukeille, voidaan pohtia, onko välttämätöntä hankkia kertakäyttöt tuotteita ylipäätään? HUS:issa on lisäksi siirrytty käyttämään

tuotteita, joissa on vähemmän ympäristölle haitallisia ominaisuuksia (HUS-Ympäristökeskus 2016). Esimerkki tällaisen valinnan ekologisista ja taloudellisista hyödyistä esiteltiin jo aiemmin, luvussa: ”Tampereen kestävä ja taloudellinen suojakäsinehankinta”.

Ympäristökertomuksen alussa ilmoitetaan, että HUS:in tavoitteena kaudella 2011-2015 oli tulla ympäristöasioiden arvostetuksi ja tunnustetuksi edelläkävijäksi. Ympäristöpäällikön mukaan vuonna 2015 tavoitteeseen oli päästy, ja HUS toimii ympäristöasioissa suunnannäyttäjänä sekä terveydenhuollon toimijana, että julkisen sektorin toimijana. Kertomuksessa raportoidaan toteutuneiden tavoitteiden yhteydessä, että vuonna 2015 yhteensä 35 kilpailutuksessa on ollut mukana ympäristökriteerejä. (HUS-Ympäristökeskus 2016.) HUS:in ympäristömateriaaliin perehtyneenä arvioisin, että väite saattaa materiaalin laajuuden ja sisällön yksityiskohtaisuuden perusteella hyvinkin olla totta ja HUS:in toiminnasta on ehdottomasti syytä ottaa mallia omaan toimintaan.

6.3 TAYS

Pirkanmaan sairaanhoitopiiri ja TAYS ovat panostanut voimakkaasti ympäristöseikkoihin ja sairaalan sisäiseen sosiaaliseen vastuuseen, esimerkiksi epäasiallisen kohtelun nollatoleranssiin. Kestävää kehitystä ja sosiaalisia näkökulmia on korostettu henkilöstölle esimerkiksi TAYS:in Elämän tähden -lehdessä, erilaisilla kampanjoilla ja teemaviikoilla. (Elämän tähdet 2012, 4-6.) Tekemällä toimintaa näkyväksi saadaan henkilöstö paremmin sitoutuneeksi tärkeään toimintaan, joten mielestäni Tampereen tiedotuslinja on oikea. PSHP:n sairaalainsinööri Esa Särkimäen (sähköposti 12.10.2016) mukaan vastuullisuusviestintä tulee vuosien 2016-2025 vastuullisuusohjelman myötä suuntautumaan myös ulospäin

Pirkanmaan sairaanhoitopiirin hankintaohjeessa todetaan laatuvaatimusten osioissa, että hankinnoissa on otettava kestävä kehitys huomioon aina sen ollessa mahdollista ja kustannuksiltaan sekä toiminnallisesti perusteltua. (Pirkanmaan sairaanhoitopiirin konserni.) Tällainen lause hankintaohjeessa jättää kilpailuttajalle mielestäni paljon tulkinnanvaraa, sillä esimerkiksi sopivia eroja kustannuksissa verrattuna ”normaaleihin” tuotteisiin ei mainita. Toiminnallisen perustelun ymmärrän siten, että tuotteen on toimittava hyvin samassa käyttötilanteessa ja -tarkoituksessa kuin vastaavan epä-ekologisen. Mielestäni hankintaohjeeseen voisi pyrkiä laittamaan jonkinlaisen tarkennuksen asiaan liittyen, tai vaihtoehtoisesti muuttaa toteamus vielä yleispätevämmäksi: ”Hankinnoissa on otettava

kestävä kehitys huomioon, kun se on hankinnan luonne huomioon ottaen tarkoituksenmukaista”. Tällöin esimerkiksi todella kalliit ja tilaustöinä tuotetut isot sairaalakoneet voisi mielestäni jättää ilman ympäristökriteereitä, kun taas suurimmassa osassa kilpailutettavia ryhmiä niitä voisi käyttää. Vuonna 2011 TAYS:in hankintasopimuksista niin kutsuttuja ekohankintasopimuksia on politiikkaohjelman (PSHP:n hallitus 2012) mukaan ollut 10%.

Pirkanmaan sairaanhoitopiiri lanseerasi vuosiksi 2013-2016 kestävän kehityksen politiikkaohjelman. Siinä valotetaan PSHP:n kestävän kehityksen politiikkaa kertomalla ohjelman suunnittelusta, toteuttamisesta ja arvioinnista. Poliitiikkaohjelma on osa PSHP:n strategiaa: strategiassa tehdään päälinjaukset ja politiikkaohjelmissa linjataan käytäntöä ja toimintatapoja. (PSHP:n hallitus 2012.) Vaikka politiikkaohjelma kuulostaa terminä melko vaikeasti lähestyttävältä eikä kovin käytännönläheiseltä, on perusidea mielestäni toimiva. Poliitiikkaohjelma sopii mielestäni työkaluksi esimerkiksi tiimien esimiehille, sillä se tarjoaa päämääriä ja mittareita toiminnan kartoittamiseen ja kehittämiseen. Tavoitteiden saavutuksen seuraaminen ja raportointi on mielestäni esimiestason tehtävä, vaikka jokainen työntekijä työssään pyrkii tuki huomioimaan ympäristöä yhä etenevissä määrin.

Poliitiikkaohjelmassa nostetaan esiin ympäristöpäämääriä, joiden osalta pyritään jatkuvaan parantamiseen. Kaikkien osa-alueiden ei tarvitse pyrkiä samalle tasolle, kunhan kokonaisvaikutus säilyy positiivisena. Päämäärien yhteydessä ilmoitetaan mitattava tavoite, kuten kuvasta 4 näkyy:

Ympäristöpäämäärä	Mitattavissa oleva tavoite
Materiaalitehokkuuden parantaminen	Jätteiden hyötykäyttöaste nousee vuosittain. Kertakäyttömateriaalin käytön määrän vähentäminen
Jäteveden ominaisuuksista huolehtiminen	Vuosittain kiinteistöjen jätevesianalyysillä varmistetaan, että seuratut pitoisuudet ovat asetetuissa raja-arvoissa.
Vedenkulutuksen minimointi	Veden ominaiskulutus (litraa/Rm ³ , litraa/hoitajakso) ei nouse vuoden 2011 tasosta.
Ilmastonmuutoksen hillitseminen	Sairaaloiden energiatehokkuus (kWh/rm ²) ja kokonaisenergiakäytön CO ₂ -päästöt (tonnia/hoitajakso) laskevat 20 % vuoden 2010 tasosta vuoteen 2020 mennessä.
Ympäristömyönteiset ja eettiset hankinnat	Hankintasopimuksissa huomioidaan sosiaaliset tai ympäristönäkökohdat.
Ympäristömyönteisesti toimiva henkilöstö	Ympäristötietoisuutta lisäävää koulutusta saa vähintään 400 henkilöä vuosittain. Toimialueiden kestävän kehityksen ryhmät ja yhdyshenkilöverkosto toimii aktiivisesti

Kuva 4. TAYS:in ympäristöpäämäärät ja tavoitteet. (PSHP 2012).

Päämäärien ja tavoitteiden lisäksi myöhempänä ohjelmassa listataan keinoja, joilla kyseiset päämäärät voidaan saavuttaa. (PSHP:n hallitus 2012.) Kaksi ylläolevaa päämäärää koskee erityisesti hankintoja, joten avaan seuraavaksi niihin liittyviä keinoja.

Kuten HUS:illa, myös TAYS:issa on materiaalitehokkuuden osalta tavoitteena kertakäyttömateriaalin vähentäminen. Kahden sairaanhoitopiirin samankaltaisen arvion perusteella voisi olettaa, että tämä asia kannattaisi huomioida myös Turussa. Kertakäyttömateriaalia voidaan PSHP:n mukaan vähentää monilla tavoilla, alla kohdat jotka hankintatoimistossa kannattaa mielestäni huomioida:

- Toimistopaperin kulutuksen vähentäminen. Tampereen ohjelmassa mainitaan kaksipuolinen tulostus sekä se, ettei paperille tulostettaisi vain varmuuden vuoksi vaan ainoastaan todettuun tarpeeseen. (PSHP:n hallitus 2012.) Mielestäni kaksipuolisen tulostamisen mahdollisuus voisi hyvin olla esimerkiksi hankintakriteerinä uusissa tulostimissa.
- Vältetään kertakäyttötarvikkeita. Muovisten pikareiden sijaan siirrytään kahvikuppeihin, ja kertakäyttöiset leikkaussalitakit korvataan monikäyttöisillä. (PSHP:n hallitus 2012.) Tämänkaltaisten tuotteiden vaihtamisesta kestävämmiksi voisi mielestäni kysyä asiantuntijoiden mielipidettä esimerkiksi kilpailutuksien aloituspalaverien yhteydessä. Ajatus tuskin on esimerkiksi hoitajille tai lääkäreille uusi, sillä tieto muissa sairaaloissa tapahtuneista muutoksista tavoittaa kyllä asiantuntijat. Kun muut ovat tehneet muutoksia ensin, on ajatus ehkä helpompi myydä omallekin henkilöstölle.

Ympäristömyötäiset ja eettiset hankinnat on listattu päämääräksi (PSHP:n hallitus 2012). Tavoitteesta on ymmärrettävissä, että jokaisessa tehdyssä hankintasopimuksessa tulisi huomioida joko ympäristö- tai sosiaaliset näkökohdat. Keinot-kohdasta selviää, että kestävä kehitys otetaan huomioon silloin kun se ei vaaranna turvallisuutta tai terveyttä ja on kustannustehokasta (PSHP:n hallitus 2012). Alla keinoja joita tavoitteiden saavuttamiseksi on mainittu:

- Palveluiden ja tuotteiden elinkaarikustannusten huomiointi (PSHP:n hallitus 2012). Elinkaarikustannuksista kannattaa mielestäni erityisesti tarkastella ainakin haitallisen jätteen hävityskuluja, jotka voivat vaikuttaa lopullisiin hankintakustannuksiin odottamattomasti. Sama peruseriaate on tietenkin kertakäyttötuotteiden välttämässä, jossa hävityskulut tulisi ottaa mukaan hankintakustannuksiin.

- Lisätään osastojen ja henkilökunnan vaikutusmahdollisuuksia hankinnoissa (PSHP:n hallitus 2012). Esimerkkinä on mainittu käyttötarvikkeiden desinfiointivuus ja puhdistettavuus, joten ilmeisesti tarkoitetaan, että henkilökunta voisi halutessaan ottaa käyttöön puhdistettavia tuotteita kertakäyttöisten sijaan. Henkilökunnan tiivis osallistaminen on tietenkin eduksi ympäristömyönteisyyden lisäämiselle.
- Huomioidaan jätehuolto tarjouspyynnöissä (PSHP:n hallitus 2012). Esimerkkinä on mainittu PVC-muovin ongelmajäteominaisuudet. Monet sairaalat ovat jo luopuneet PVC:tä sisältävistä tuotteista niin pitkälti kuin mahdollista sen vaikean hävittämisen ja haitallisten ominaisuuksien vuoksi. VSSHP voisi tarkastella hankittavien tuotteiden tilannetta PVC:n osalta kilpailutuksien yhteydessä, ja pyrkiä löytämään korvaavia vaihtoehtoja.
- Riittävä koulutus hankinnoista vastaaville henkilöille ympäristöasioihin ja sosiaalisiin näkökulmiin (PSHP:n hallitus 2012). Tämä on aivan oleellinen askel myös Turussa, ensimmäisenä askeleena voi tuki pitää tätä opinnäytetyötä, joka tarjoaa yleistietoa mahdollisuuksista ja muiden organisaatioiden tilanteesta. Jos VSSHP päättää luoda varsinaisen ympäristöohjeen hankintoihin, voisi koulutuksen suunnitella ohjeistuksen luomisen yhteyteen.
- Laitteiden ja järjestelmien hankinnassa huomioidaan energiansäästö (PSHP:n hallitus 2012). Tarjouspyynnöissä käytettäviin vaatimuksiin energiatehokkuuden osalta voi mielestäni hakea osviittaa HUS:in ympäristöliitteestä.

6.4 KYS

Kuopion yliopistollisen sairaalan hankinnoista huolehtii IS-Hankinta Oy. KYS kuuluu Pohjois-Savon sairaanhoitopiiriin, joka oli minulle ennestään melko tuntematon sairaanhoitopiirinä. Ympäristön ja sosiaalisten näkökulmien huomioimisessa heillä on kuitenkin vahva näkemys ja tahtotila, ja tietoa toiminnasta on saatavilla runsaasti.

IS-Hankinta on julkaissut verkkosivuillaan yleisluontoisen hankintaohjeen asiakkaille ja henkilökunnalle. Hankintaohjeessa on erikseen kappale paikallisuuden, ympäristön ja sosiaalisten näkökulmien huomioimisesta. Kappaleessa mainitaan, että hankinnoissa noudatetaan Kuopion kaupungin ja PSSHP:n ympäristöohjeita, lisäksi asiakkaalla on mahdollisuus antaa ympäristönäkökulmia osana hankintaprosessia. Hankintaohjeen

ympäristöosio on lyhyt ja ytimekäs eikä anna juuri informaatiota siitä miten kestäväää kehitystä käytännössä tuetaan. (IS-Hankinta.) Tämä on kuitenkin ymmärrettävää, sillä mainitsemalla kaksi huomioon otettavaa ympäristöohjetta, tietoa etsivä ohjataan tarkastelemaan niitä.

Kuopion kaupungin ympäristöohje vuodelta 2010 on 18-sivuinen ja se muistuttaa hieman HUS:in ympäristöliitettä. Dokumentissa annetaan HUS:in ympäristöliitteen tavoin ohjeita ja ajatuksia energia- ja ympäristönäkökohtien huomioimiseen hankintaryhmittäin, Kuopion ympäristöohjeessa ryhmiä on tosin vain kahdeksan ja ne ovat ne ovat niin sanottuja yläryhmiä, kuten ”palvelut”, ”kalusteet” ja ”kodinkoneet”. (Kuopion kaupunki 2010.) Ohjeessa esitetyt näkökulmat on esitelty juurikin ajatuksina, eli niitä ei voi sellaisenaan siirtää tarjouspyyntöön. Esitettyihin ajatuksiin on kuitenkin mainittu todentamiskeinoja, mitä itse pidän positiivisena. Mielestäni Kuopion kaupungin ohje on hieman köyhempi versio HUS:in ympäristöliitteestä, ja se sopii paremminkin ajatuksien keräämiseen kuin tarjouspyynnön kriteerien laatimiseen. Onnistuneena pidän kuitenkin ohjeen lopusta löytyviä viittä esimerkkiä tuotekohtaisten kriteerien hyödyntämisestä, perustana Pohjoismainen ympäristömerkki (Kuopion kaupunki 2010). Kuva 5 dialyysi- ja infuusiotarvikkeiden ympäristökriteereistä:

Esimerkki 1. Dialyysi- ja infuusiotarvikkeet

Tuotteen raaka-aineet ja pakkausmateriaali:

- tuotteessa tai tuotteen pakkauksessa ei saa olla halogenoituja muoveja, kuten PVC:tä
 - o kertakäyttötuotteet peritoneaalidialyysissa eivät saa sisältää PVC:tä
 - o kertakäyttötuotteet Suonen sisäisessä infuusiokäsittelyssä eivät saa sisältää PVC:tä.
 - tuotteen pakkauksen tulee olla kierrätettävä
 - tuotteen farmaseuttinen sisältö, toissijainen pakkaus tai kuljetuspakkaus ei saa sisältää yli 0,1 massa-% ympäristölle vaaralliseksi luokiteltavia aineita (riskitasot: N(R50, R50/53, R59), ei N(R52/53, R52, R53).
 - Vaatimukset eivät koske lääkeaineita!
- Todentaminen ympäristömerkillä tai tuotteen valmistajan ja pakkaajan tuoteselosteella

Kuva 5. Esimerkki tuotekohtaisista ympäristökriteereistä. (Kuopion kaupunki 2010).

Tämä esimerkki on siinä muodossa, että kiireinen kilpailuttaja voisi laittaa sen suoraan tarjouspyyntöön, ja mahdollisesti muokata muidenkin ryhmien kriteereitä tähän malliin perustuen. Mielestäni VSSHP:n hankintaryhmien kilpailutusohjeissa voisi olla esimerkiksi yksi tällainen tarjouspyyntöön liitettävä malli per hankintaryhmä.

Pohjois-Savon sairaanhoitopiiri julkaisee oman ympäristöohjelmansa vuosittain. Ympäristöohjelmat laaditaan kolmivuotiskausiksi, ensimmäisen vuoden ollessa sitova. Näin ollen vuotta 2016 koskevia ohjelmia on kolme: 2014-2016, 2015-2017 ja 2016-2018.

(Pohjois-Savon sairaanhoitopiiri 2015). Tuoreen informaation vuoksi perehdyn joulukuussa 2015 tehtyyn vuosien 2016-2018 ympäristöohjelmaan.

KYS:in ympäristöohjelman päämäärä vuosille 2016-2018 on ”energiatehokkaammin kohti kiertotaloutta”. Sen sisältämät ympäristönäkökohdat ovat energiatehokkuus, kierätyksen edistäminen ja kulutuksen hillitseminen. Pääkeinoja tavoitteen saavuttamiseksi on kahdeksan, jokainen sisältää eri tahojen tapoja saavuttaa päämäärä. Hankintoihin liittyy kaksi pääkeinoa: Materiaalitehokkuuden parantaminen ja ympäristömyönteiset ja eettiset hankinnat. (Pohjois-Savon sairaanhoitopiiri 2015.) Päämäärien ja keinojen lista muistuttaa melko paljon TAYS:in vastaavaa, ja esimerkiksi kertokäyttötarvikkeiden välttäminen ja paperittomuuden edistäminen ovat selvästi monen sairaanhoitopiirin fokuksessa. Alla joitakin ympäristöön liittyviä keinoja, joita ohjelmassa mainitaan:

- Lisätään kestävästi käytettyjen tekstiilien käyttöä (leikkaussalitekstiilit, käsipyyherulla-automaatit).
- Vältetään tietoisesti kertakäyttötavotteita, huomioidaan kestävä vaihtoehto hankinnoissa.
- Suositetaan mahdollisuuksien mukaan kierrätettäviä tuotepakkauksia. (Pohjois-Savon sairaanhoitopiiri 2015.) Mielestäni tätä keinoa voisi harkita erityisesti bulkkitavotteita hankittaessa, esimerkiksi käsineissä tai neuloissa.
- Huomioidaan ja tilastoidaan ekohankinnat (Pohjois-Savon sairaanhoitopiiri 2015). Ympäristökriteerien käytöstä kannattaa pitää jonkinlaista tilastoa, jossa verrataan aiempien sairaanhoitopiirien tavoin esimerkiksi ympäristökriteereitä sisältävien hankintojen määrää kaikkiin hankintoihin.
- Jätteiden haitallisuuden vähentäminen (Pohjois-Savon sairaanhoitopiiri 2015). Tämä tarkoittaa sekä kierrätysmahdollisuuden huomioimista, huollettavuutta että varmasti myös hankalasti hävitettävien jätteiden välttämistä, esimerkkinä aiemminkin mainittu PVC-muovi.
- Riittävä ympäristöasioiden koulutus hankinnoista vastaaville henkilöille (Pohjois-Savon sairaanhoitopiiri 2015). Tämä keino toistuu lähes jokaisessa ympäristöohjeessa, eikä syyttä. Ympäristökoulutuksen on koskettava myös muiden alojen asiantuntijoita kuin ympäristöalan.

6.5 Espoon kaupunki

Tutkiessani sosiaalisten näkökulmien käyttöä julkisissa hankinnoissa, Espoon kaupungin malli tuli usein vastaan. Espoossa on etsitty aktiivisesti uusia toimintatapoja työllisyyden parantamiseksi ja hankinnat nähdään siinä yhtenä varteenotettavana osana. Kaupungin hankintojen kautta oli vuoden 2015 loppuun mennessä saatu työllistettyä tai oppisopimuskoulutukseen noin 50 heikossa työmarkkina-asemassa ollutta (Espoon kaupunki 2015).

Otin yhteyttä Espoon kaupungin projektisuunnittelijaan/hankinta-asiantuntijaan, joka kertoi, että hänen vuonna 2015 julkaistussa Yamk-opinnäytetyössään on tehty muun muassa ohjeistus työllisyyskriteereiden käytöstä hankintoja tekeville tahoille. Kehittämishankkeen tuloksena muotoutuneita malleja käytetään sosiaalisesti vastuullisissa hankinnoissa Espoossa. Kehittämishankkeen toteuttamiseen on kulunut kolme vuotta, ja sen implementointi on kuulunut työn tekijän työtehtäviin Espoon kaupungilla (Packalén, V. 2015). Näin ollen pidän työtä tarpeeksi laadukkaana lähdemateriaalina aiheessa.

Työssä erityisen mielenkiintoista on seurantaraportti hankintojen työllistymisvaikutuksista vuoteen 2014 mennessä. Siihen on koottu tarjouspyynnöt, joissa on ollut sosiaalisia kriteereitä vuosilta 2012-2014. Taulukosta käyvät ilmi muun muassa hankinnan suuruus, kohde, työllistämiselvoite ja seurannan tulokset. Pidän huomionarvoisena, että työllistämiselvoitetta on käytetty siivouspalveluiden hankkimisessa kolme kertaa, mutta toimittajat ovat olleet vaikeuksissa työvoiman löytämisen kanssa. (Packalén, V. 2015.) Vaikka siivouspalvelut ovat siis työvoimakeskeinen ala jonka voisi kuvitella sopivan myös matalasti koulutetuille tai pitkäaikaistyöttömille, saattaa työllistämiskriteerin toteuttamista hankaloittaa rekrytoitavan työvoiman puute. Osa toimittajista oli kuitenkin raportin mukaan onnistunut työllistämiselvoitteen täyttämässä (Packalén, V. 2015). Toinen huomioitava asia on, että muutamat toimittajat eivät voineet täyttää työllistämiselvoitetta YT-neuvotteluiden takia (Packalén, V. 2015). Tämä johtuu palkkatuen myöntämisperusteista (Työ- ja elinkeinoministeriö 2015), joissa kolmannen pykälän toisessa momentissa kerrotaan ehdot palkkatuen hakemiselle tuotannollisten ja taloudellisten syiden takia tapahtuneiden irtisanomisten jälkeen. YT-neuvottelut ovat nykyään yleisiä monellakin alalla, joten hankkijan kannattaa konsultoida toimittajia heidän työllisyystilanteestaan tarjouspyynnön valmistelun aikana. Mikäli irtisanomisista on todennäköisesti luvassa hankintasopimuksen kaudella, saattaa työllisyyskriteerien käyttö kaatua tähän.

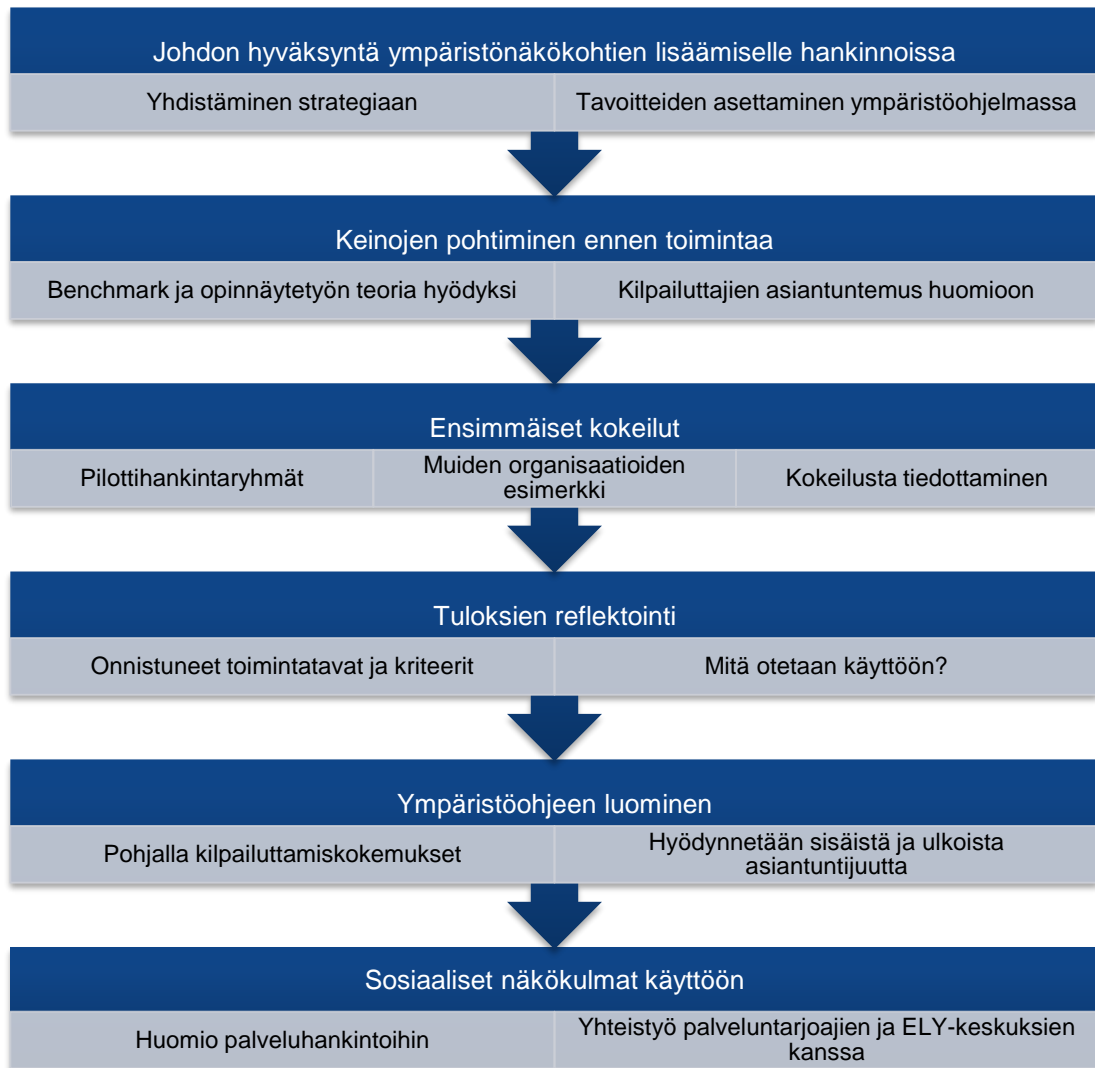
Kehittämishankkeeseen on liitetty myös mallit tarjouspyynnön työllistämiskriteereistä eri tilanteisiin ja tarpeisiin. Samassa yhteydessä on myös vastaavat sopimusten ja sopimusluonnosten mallitekstit. (Packalén, V. 2015.) Kaikki mallitekstit eivät ole sairaanhoitopiirin kannalta ajateltuna erityisen tarpeellisia, esimerkiksi oppisopimuskoulutuksen tarjoamista ei kovin monissa hankinnoissa ole järkevää vaatia. Sen sijaan ensimmäinen liitteenä oleva malli tavanomaisesta työllistämisestä on mielestäni erittäin käypä. Sen ehtojen mukaan toimittajan tulee sopimuksen täyttämiseksi työllistää x-määrä vähintään puoli vuotta työttömänä olleita henkilöitä vähintään kuudeksi kuukaudeksi. Työllistämiseen on mahdollista saada palkkatukea, jonka ehdot tulitisiin liittämään tarjouspyyntöön. (Packalén, V. 2015.) Mielestäni tällaista työllistämiskriteeriä voisi käyttää myös josakin VSSHP:n hankinnassa tulevaisuudessa, aloittaen aloista joilla työttömyyttä on melko paljon, tai työllistämisen kriteerit eivät ole erityisen korkeita.

7 TOIMINTASUOSITUKSET JA POHDINTA

Opinnäytetyön alussa totesin, että työn tavoitteena on selvittää mitä mahdollisuuksia ympäristö- ja sosiaaliset näkökohdat tarjoavat hankinnoissa, miten niitä voidaan toteuttaa, sekä miten Suomen edelläkävijä-organisaatiot näissä asioissa toimivat. Näitä kolmea tutkimuskysymystä käsiteltiin kirjallisen teorian pohjalta, sekä tekemällä havaintoja muiden organisaatioiden aiheita käsittelevästä materiaalista. Havaintojen perusteella kävi selväksi, että asiaan paneutuneissa organisaatioissa vastuullisuusasioita edistetään määrätietoisesti ja tavoitteellisesti. Toimintatavat olivat pääpiirteiltään melko samanlaisia keskenään, esimerkiksi keinot ja painotukset hankintojen vastuullisuudessa olivat tarkasteltavilla organisaatioilla saman suuntaisia. Kahden ensimmäisen tutkimuskysymyksen osalta voidaan todeta, että vastuullisuuden lisääminen hankinnoissa on mahdollista monin tavoin ja sekä toteuttaminen, että tulokset riippuvat paljolti hankintaan osallistuvien tahojen panostuksesta ja tahtotilasta. Mikäli vastuullisuuteen ei panosteta kuin nimellisesti, jää vaikuttavuuskin vain nimelliseksi. Toisaalta, johdonmukaisella päätöksenteolla yhdessä muiden sairaanhoitopiirien kanssa voidaan esimerkiksi ympäristöystävällisten tuotteiden suhteen saada paljon aikaan.

7.1 Toimintasuositukset

Mielestäni toimeksiantajan tulisi ottaa vastuullisuuden lisääminen kehityslistalleen. Vastuullisuuden panostaminen on paitsi nykypäivää, myös hyvää julkisuutta ja mahdollisesti jopa kustannustehokkaampaa kuin tämänhetkinen toiminta. Kuviossa 5 esitän lyhyesti mielestäni vastuullisuuden lisäämisen tärkeimmät toimintakohdat:

Kuvio 5. Toimintasuositukset.

Ympäristöasioiden suhteen mielestäni järkevintä olisi ensin saada sairaanhoitopiiriin johdon tuki sille, että hankintatoimea voidaan alkaa viedä vastuullisempaan suuntaan. Ajatus ympäristönäkökulmien lisäämisestä hankinnoissa on vietävä ylemmälle taholle myös siksi, että siellä toiminnan muutos voidaan linkittää laajempaan vastuullisuuskontekstiin. Sopivia laajempia toiminnan suuntaviivoja ovat esimerkiksi VSSHP:n strategia ja ympäristöohjelma. VSSHP:n ympäristöohjelmassa 2012-2018 on keskeisenä tavoitteena kehityskohteiden etsiminen ympäristöasioissa (VSSHP 2013), ja vuonna 2015 tarkastuslautakunnan arviointikertomuksessa todettiin, ettei tavoitteista ole täytynyt kuin pieni osa (VSSHP 2015). Uskonkin, että muutosehdotukset voivat esimerkiksi näiden tietojen valossa näyttäytyä positiivisina.

Seuraavaksi siirrytään miettimään hankintatoimiston sisällä, millä keinoin toimintaa lähdetään edistämään. Keinoja mietittäessä tämän opinnäytetyön teoriaosiosta ja benchmark-selvityksestä on apua, lisäksi myös kilpailuttajien omille mielipiteille on annettava sijaa. Halutaanko esimerkiksi joitakin yksinkertaisia ympäristökriteereitä kokeilla ensin muutamissa soveltuvissa hankintaryhmissä, vai lähdetäänkö etsimään isompia strategisia suuntaviivoja, joita sovelletaan merkitykseltään isoissa hankintaryhmissä? Pohjois-Savon sairaanhoitopiirin ympäristöpäällikkö Jukka Collan totesi tiedonannossaan (sähköposti 25.10.2016) että he sitoutuvat ensin periaatteisiin kuten energiansäästösopimus ja materiaalitehokkuus ja määrittelevät tavoitteet ja keinot niiden pohjalta. Tavoitteet ja keinot ovat ympäristövaikutuksiltaan suuria, toisaalta myös toteutukseltaan usein haastavia. Itse suosittelisin tässä tapauksessa kuitenkin, että VSSHP hankkisi ensin kokemusta kriteerien käytöstä valitsemalla yleisesti käytössä olevia kriteereitä ja hankintaryhmiä joihin ne helposti soveltuvat. Ympäristövaikutukset voivat kokeilukerroilla jäädä pienehköiksi, mutta saadun kokemuksen myötä on mielekkäämpää siirtyä vaikuttavampiin näkökulmiin ja hankintaryhmiin.

Sopivia pilottihankintaryhmiä voisivat mielestäni olla esimerkiksi ”käsineet”, ”pesuaineet” tai ”kertakäyttöiset näytetölkkit ja ruokailuvälineet”. Näiden kohdalla ei ympäristökriteerien miettimisessä tarvita yhtä suurta asiantuntemusta kuin esimerkiksi kirurgisten tarvikkeiden kohdalla, ja esimerkkejä sopivista ympäristökriteereistä (vaikkapa ympäristömerkeihin pohjautuen) on saatavilla. Ryhmän kilpailuttajan oma innokkuus ja työtilanne ovat myös tärkeitä ottaa huomioon kokeiluryhmistä päätettäessä, sillä uusien kriteerien määrittely vaatii aluksi enemmän työtä kuin vanhassa mallissa pysyminen. Kilpailuttajalla olisi hyvä olla jo ennestään kokemusta kokeiluryhmän hankintaprosessista, jotta omaksuttavia uusia asioita ei tulisi kerralla liikaa.

Kuten aiemmin HUS:in ympäristöohjetta käsittelevässä esimerkissä mainitsin, kannattaa ympäristökriteerien pohdintavaiheessa ottaa huomioon myös muiden isojen sairaanhoitopiirien/ostajien käyttämät kriteerit. Mitä useampi käyttää samoja vaatimuksia ja tavoittelee samankaltaisia vaikutuksia hankinnoillaan, sitä isompi vaikutus kriteereillä on markkinoihin. Jos esimerkiksi kolme sairaanhoitopiiriä luopuu PVC-tuotteista tai kertakäyttöisistä leikkaussalitakeista, tulee markkinoille ensinnäkin enemmän vaihtoehtoja kyseisille tuotteille, ja toiseksi vaihtoehtojen hinnat todennäköisesti alenevat kysynnän lisääntyessä. Tämänkaltaista skaalaetua ei kannata perusteetta jättää käyttämättä.

Hankintatoimiston sisällä tulisi siis päättää, että ylläolevissa tai muissa sopiviksi katsotuissa ryhmissä koitetaan seuraavalla kilpailutuskerralla ympäristökriteerejä. Kilpailutusprosessin alussa kyseisten ryhmien asiantuntijoille tiedotetaan, että muiden sairaanhoitopiirien linjan mukaisesti vastuullisuuteen kiinnitetään tällä kertaa aiempaa enemmän huomiota. Päätöksestä voitaisiin ilmoittaa myös esimerkiksi intrassa tai VSSH:n Hospitaali-lehdessä, jotta asialle saadaan näkyvyyttä ja ihmisille lisää tietoa aiheesta.

Pilottikilpailutuksien loputtua onnistumista tarkastellaan ja päätetään toimintatavoista jatkossa. Mikäli hankintaprosesseissa on ollut ongelmia, on tärkeää selvittää, miten ne voidaan ehkäistä seuraavalla kerralla. Toisaalta myös onnistuneet toimintatavat kannattaa merkitä muistiin, jotta niitä osataan samalla tavalla hyödyntää muissa kilpailutuksissa. Kun ympäristökriteerit ovat tulevaisuudessa pysyvä osa hankintoja, tulee tämänkaltaiselle seurannalle isompi rooli. Seuranta varmistaa kriteerien toimimisen; erityisesti sen, onko niillä toivottua vaikutusta esimerkiksi elinkaarikustannuksiin tai ympäristöhaittoihin.

Kestävän kehityksen mukaisten hankintojen onnistumisten perusteella seuraava askel olisi mielestäni ympäristöohjeen luominen hankintatoimen käyttöön. Sen luomisessa voisi hyödyntää sekä talon sisäistä osaamista, että mahdollisesti ulkopuolista asiantuntijaa. Mikäli sosiaalisia näkökulmia on julkisissa hankinnoissa otettu yleisesti laajemmin käyttöön tässä vaiheessa, voisi niidenkin ensimmäisiä kokeiluja ajoittaa tähän ajankohtaan. Sosiaalisten kriteerien käyttäminen hankinnoissa ajoittuisi nykyisessä huonossa työllisyystilanteessa erittäin hyvään kohtaan, ja onnistunut työllisyyttä lisäävä kilpailutus toisi hankintatoimistolle ja VSSH:lle valtavasti imagohyötyä. Tulevaisuudessa sosiaaliset näkökulmat ovatkin todennäköisesti kilpailutuksien arkipäivää, kuten kestävä kehitys on nykyään, mutta vielä tällä hetkellä niiden käytöstä ei kuitenkaan ole kovin paljon kokemuksia. Esimerkkien vähäisyys asettaa suuren painoarvon hankintatoimiston tai kilpailuttajan omalle selvitystyölle, joka taas vaatii aikaa ja paneutumista. Sosiaalisten kriteerien käyttö vaatii lisäksi ennakkosuunnittelua ja keskustelua sekä potentiaalisten tarjoajien, että esimerkiksi ELY-keskuksen kanssa. Tällainen suunnittelu vaatisi hankintatoimiston henkilöstön puolelta isoa panostusta ja työmäärää, enkä usko, että resurssit riittävät siihen juuri tällä hetkellä. Tulevaisuudessa sosiaaliset näkökulmat kannattaa kuitenkin pitää mielessä, sillä ne voisivat tuoda paljon lisäarvoa esimerkiksi palvelujen hankintoihin.

7.2 Opinnäytetyöprosessi ja jatkotutkimusaiheet

Opinnäytetyöprosessissa mielestäni onnistuneinta oli teoriapohjan etsiminen ja kokoaminen. Tuoretta tietoa vastuullisuudesta oli saatavilla todella paljon, mikä osaltaan mielestäni kertoo aiheen ajankohtaisuudesta. Käyttämäni lähteet ovat mielestäni ajantasaisia ja luotettavia, ja teoriaosuutta voi pitää hyvänä tiivistettynä yleiskatsauksena aiheisiin. Ongelmallisinta prosessissa oli käytännön osion toteutus; Työhön varattu aika ja resurssit eivät riittäneet esimerkiksi kokonaisen ympäristöohjeen kirjoittamiseen, ja tutkimuksen toteuttaminen olisi myös ollut haastavaa. Ensinnäkin aiheen asiantuntijoita (joiden kokemuksista on lisäarvoa aiheen teoriaan) on melko vähän, usein vain yksittäisiä ihmisiä eri sairaanhoitopiireissä. Kiireisten ihmisten tavoittaminen lyhyellä aikavälillä ei osoittautunut helpoksi edes nykyisen materiaalin keräämisen yhteydessä, joten toive yksityiskohtaisesta kokemusten keräämisestä oli unohdettava. Hankintatoimiston henkilöstön keskuudessa toteutettu kysely esimerkiksi asenteista tai ennako-ajatuksista vastuullisia hankintoja kohtaan olisi ollut mielenkiintoinen, mutta ei mielestäni palvele toimeksiantajaa kovin paljoa. Henkilöstömäärä hankintojen parissa on niin pieni, että mielipiteet selviävät parhaiten vapaamuotoisessa keskustelussa kahvitauon aikana tai esimerkiksi toimiston viikkopalaverissa.

Aiheesta saisi mielestäni muutamia hyviä jatkotutkimusaiheita. Luonteva jatko esimerkiksi toiseen opinnäytetyöhön olisi tietenkin hankintojen ympäristöohjeen kirjoittaminen, joka olisi varmasti hyödyllinen ja käytännönläheinen aihe. Kun vastuullisuusasioissa on jo edistytty ja esimerkiksi ensimmäiset ympäristökriteereitä sisältävät hankinnat on toteutettu, voisi olla mielenkiintoista tutkia myös hoitohenkilökunnan suhtautumista ja kokemuksia vastuullisuuden lisääntymiseen. Huomaavatko he muutoksia, entä miten heidän kokemuksensa eroavat hankintatoimiston henkilöstön kokemuksista?

Sekä tulevat hankintalain uudistus, muiden vastaavien organisaatioiden esimerkki ja onnistumiset, että vastuullisuuden yhteiskunnallinen merkitys kannustavat toivottavasti toimeksiantajaa panostamaan tärkeään aiheeseen enemmän. On selvää, että vastuullisia hankintoja on mahdollista tehdä onnistuneesti, ja nyt on hyvä aika toimia!

LÄHTEET

Aho, T. & Junnila, M. 2012. Kilpailutus sosiaali- ja terveystalouksissa. Tampere: Juvenes Print – Tampereen Yliopistopaino Oy.

Eduskunta 2016. Hankintalain kokonaisuudistus. Viitattu 8.9.2016 https://www.eduskunta.fi/FI/tietoaeduskunnasta/kirjasto/aineistot/kotimainen_oikeus/LATI/Sivut/hankintalain-kokonaisuudistus.aspx.

Elämän tähdet 2012. Sairaalan vastuullisuus näkyy tekoina, 4/12. Tampere: Hämeen kirjapaino.

Euroopan komissio 2005. Ympäristöä säästäviä hankintoja. Luxemburg: Euroopan yhteisöjen virallisten julkaisujen toimisto.

Euroopan komissio 2011. Sosiaalinen ostaminen: Opas sosiaalisten näkökohtien huomioonottamisesta julkisissa hankinnoissa. Luxemburg: Euroopan unionin julkaisutoimisto.

EU-ympäristömerkki – verkkosivu. Euroopan ympäristömerkki. Viitattu 12.9.2016 <http://eu-ymparistomerkki.fi/wp-content/themes/eu-ymparistomerkki/images/ecolabel-logo.png>.

Espoon kaupunki 2015. Espoo työllistää vastuullisilla hankinnoilla. Viitattu 31.10.2016 [http://www.espoo.fi/fi-FI/Espoo_tyollistaa_vastuullisilla_hankinno\(78214\)](http://www.espoo.fi/fi-FI/Espoo_tyollistaa_vastuullisilla_hankinno(78214)).

Hallitus 2016. Hallituksen esitys eduskunnalle hankintamenettelyä koskevaksi lainsäädännöksi. Viitattu 11.9.2016 <http://valtioneuvosto.fi/documents/1410877/2132296/Hankintain+HE+Suomi.pdf/1efacfcf-e082-4b79-9af0-994e0023cd38>.

Halo - valtakunnallinen hankintalehti 2016. Hallinnollisessa taakassa, läpinäkyvyydessä ja reilussa pelissä vielä parantamisen varaa. Toukokuu 2016. Tampere: Alma Manu Oy

Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiiri 2012. HUS hankintaohje. Viitattu 17.10.2016 hus01.tjhosting.com/kokous/20151944-2-95067.PDF.

Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiiri 2016. HUS ympäristöohjelma 2016-2020. Viitattu 14.9.2016 http://www.hus.fi/hus-tietoa/Documents/HUS_ymparistoojelman_2016-2020_low-res.pdf.

Helsingin seudun ympäristöpalvelut –kuntayhtymä 2013. kertakäyttöisten kaarimaljojen kulutuksen vähentäminen HUS:in pilottiosastoilla. Viitattu 14.9.2016 http://www.motivanhankintapalvelu.fi/files/689/HUS_raportti_kaarimaljojen_kulutuksen_vahentaminen_2013.pdf.

HUS-Ympäristökeskus 2016. HUS ympäristökertomus 2015. Viitattu 25.10.2016 hus01.tjhosting.com/kokous/20162148-9-105765.PDF.

HUS hallitus 2016. Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiirin hankintastrategia. Viitattu 25.10.2016 hus01.tjhosting.com/kokous/20162138-9-105655.PDF.

Iloranta, K. & Pajunen-Muhonen H. 2012. Hankintojen johtaminen. 3. Uudistettu painos. Helsinki: Tietosanoma Oy.

IS-Hankinta. IS-Hankinta Oy:n hankintaohje. Viitattu 26.10.2016 <http://www.is-hankinta.fi/documents/21792/34705/IS-Hankintaohje+2013.pdf/5e8712a6-5920-4740-892b-7e28a118662f>.

Joutsenmerkki –verkkosivu. Pohjoismaiden virallinen ympäristömerkki. Viitattu 12.9.2016 http://joutsenmerkki.fi/wp-content/uploads/2013/06/Joutsen-logo_jpg.jpg.

Julkisten hankintojen neuvontayksikkö 2012. Julkisten hankintojen periaatteet. Viitattu 7.9.2016 <http://www.hankinnat.fi/fi/julkinen-hankinta/hankintojen-periaatteet/Sivut/default.aspx>.

Julkisten hankintojen neuvontayksikkö 2016. Kynnysarvot. Viitattu 7.9.2016 <http://www.hankinnat.fi/fi/julkinen-hankinta/kynnysarvot/Sivut/default.aspx>.

Julkisten hankintojen neuvontayksikkö 2015a. Ympäristönäkökohdat vuoden 2016 hankintalakiedotuksessa. Viitattu 12.9.2016 <http://www.hankinnat.fi/fi/malleja-ja-lainsaadantoa/ymparistona-kokohdat/lakiehdotuksessa/Sivut/default.aspx>.

Julkisten hankintojen neuvontayksikkö 2015b. Sosiaaliset näkökohdat. Viitattu 19.9.2016 <http://www.hankinnat.fi/fi/malleja-ja-lainsaadantoa/sosiaaliset-nakokohdat/Sivut/default.aspx>.

Kaarresalo, T. 2007. Kilpailuttamisvelvollisuus julkisissa hankinnoissa. Helsinki: Edita Publishing Oy.

Karlöf, B.; Lundgren, K. & Edenfeldt Froment, M. 2003. Ota oppia parhaista! Tehoa vertailuoppimisesta. Helsinki: Talentum.

Kuopion kaupunki 2010. Ohjeita energiatehokkuuden ja ympäristönäkökohtien huomioimiseksi hankinnoissa. Viitattu 26.10.2016 http://www.is-hankinta.fi/documents/21792/34705/ENERGIA-TEHOKKUUS_20.9.2010.pdf/0c6f4b43-a848-4c36-967f-23d3dc1daa8f.

Logistiikan maailma. Taloudellinen-, ympäristö- ja sosiaalinen vastuu. Viitattu 19.9.2016 http://www.logistiikanmaailma.fi/wiki/Taloudellinen,_ymp%C3%A4rist%C3%B6-_ja_sosiaalinen_vastuu.

Luostarinen, S.; Kinnunen, K. & Eskola, S. 2011. Sosiaaliset näkökulmat julkisissa hankinnoissa. Tampere: Juvenes Print – Tampereen yliopistopaino.

Motiva Oy 2012. Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiiri – Ympäristö vahvasti mukaan hankintoihin. Viitattu 14.9.2016 http://www.motiva.fi/files/7981/HUS_Ymparisto_vahvasti_mukaan_hankintoihin.pdf.

Motiva Oy 2016. Julkiset hankinnat – kestävä hankinta kannattaa. Viitattu 28.10.2016 http://www.motiva.fi/julkinen_sektori/julkiset_hankinnat.

Motivan hankintapalvelu 2014. Hankintakohteen määrittely. Viitattu 13.9.2016 http://www.motivanhankintapalvelu.fi/hyvan_hankinnan_abc/onnistu_kilpailutuksessa/hankintakohteen_maarittely.

Motivan hankintapalvelu 2016a. Näin teet hyvän tarjouspyynnön. Viitattu 13.9.2016 http://www.motivanhankintapalvelu.fi/hyvan_hankinnan_abc/onnistu_kilpailutuksessa/nain_teet_hyvan_tarjouspyynnnon.

Motivan hankintapalvelu 2016b. Sosiaalinen vastuu julkisissa hankinnoissa. Viitattu 19.9.2016 http://www.motivanhankintapalvelu.fi/tietopankki/sosiaalinen_vastuu.

Mielonen, E. 2016. Työpaikkoja pitkäaikaistyöttömille julkisilla hankinnoilla. Tvytter 1/2016. Forssa Print Oy.

Nissinen, A. 2004. Julkisten hankintojen ympäristöopas. Helsinki: Edita Prima Oy.

Oksanen, A. 2010. Kuntien yleiset hankintaohjeet. 3. Uudistettu painos. Helsinki: Suomen Kuntaliitto.

Packalén, V. 2015. Vastuulliset hankinnat työllistämisen välineenä: Case: Espoon kaupunki. Metropolia-ammattikorkeakoulu. Saatavilla <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2015111216293>.

Pirkanmaan sairaanhoitopiirin hallitus 2012. Kestävän kehityksen politiikkaohjelma 2013-2016. Asiakirja lähetetty sähköpostitse, ei saatavilla yleisesti. Viitattu 25.10.2016.

Pirkanmaan sairaanhoitopiirin konserni. Hankintaohjeet. Viitattu 25.10.2016 <http://www.pshp.fi/download/noname/%7BDD314C51-2A53-4130-88D4-6422F37FEBFB%7D/49208>.

Pohjois-Savon sairaanhoitopiiri 2015. Ympäristöohjelma 2016-2018. Viitattu 26.10.2016 <https://www.psshp.fi/documents/11427/39248/Ymp%C3%A4rist%C3%B6ohjelma+2016-2018.pdf/7ec09d3d-407c-42ea-8623-bfe414280028>.

PTC Services 2016. Hankintalain uudistus. Viitattu 8.9.2016 <http://www.ptcs.fi/fi/hankintalain-uudistus>.

Suomen sosiaali- ja terveys ry 2016. Hankintalaki ja järjestöt. Viitattu 8.9.2016 <http://www.soste.fi/hyvinvoivat-ihmiset/hankintalaki-ja-jarjestot.html>.

Suomen ympäristökeskus 2016. Ilmastomyötäiset julkiset hankinnat. Viitattu 11.9.2016 <https://ilmasto-opas.fi/fi/ilmastonmuutos/hillinta/-/artikkeli/a2b11752-1892-4f20-97c6-9ce128ca1e2c/ilmastomyotaiset%20julkiset%20hankinnat.html>.

Suomen Yrittäjät 2016. Julkiset hankinnat ja kilpailutus. Viitattu 7.9.2016 <https://www.yrittajat.fi/yrittajan-abc/yritystoiminnan-abc/julkiset-hankinnat-ja-kilpailutus-316333>.

Tampereen kaupunki 2016. Tampere teki kestävän ja taloudellisen suojakäsihankinnan. Viitattu 14.9.2016 http://www.tampere.fi/tampereen-kaupunki/ajankohtaista/tiedotteet/2016/01/15012016_5.html.

Turun Sanomat 2016. Eettiset kysymykset voi yhä sivuuttaa julkisissa hankinnoissa. Viitattu 26.9.2016 <http://www.ts.fi/uutiset/kotimaa/2736138/Eettiset+kysymykset+voi+yha+sivuuttaa+julkisissa+hankinnoissa>.

Työ- ja elinkeinoministeriö 2013. Sosiaalisesti vastuulliset hankinnat – opas. Edita.

Työ- ja elinkeinoministeriö 2015. Uudistunut palkkatuki 1.1.2015. Viitattu 31.10.2016 <https://www.ely-keskus.fi/documents/10191/7964019/Uudistunut+palkkatuki/6b168aba-6270-4b36-a41f-fd7451dc9100>.

Työ- ja elinkeinoministeriö 2016a. Energiatohokkuus julkisissa hankinnoissa. Viitattu 13.9.2016 http://www.motivanhankintapalvelu.fi/files/758/TEM_24_2015_Energiatohokkuus_julkisissa_hankinnoissa_FINAL.pdf.

Työ- ja elinkeinoministeriö 2016b. Hankintalain kokonaisuudistus – siirtymävaiheen toimenpiteet ja järjestelyt. Viitattu 8.9.2016 <http://tem.fi/documents/1410877/2132242/Hankintalain+kokonaisuudistus+++siirtym%C3%A4vaiheen+toimenpiteet+ja+j%C3%A4rjestelyt/d42cc677-8dcd-4c8a-a6b1-6a7b93678273>.

Vartiala, S.; Vihersalo, K. & Diepenbroek, J. 2013. Alkuperä tuntematon – Sosiaalinen kestävyys kuntien julkisissa hankinnoissa. Helsinki: Finnwatch ry.

Verkkouutiset 2015. Hankintalaki rukattaisiin uusiksi. Viitattu 29.9.2016 http://www.verkkouutiset.fi/talous/hankintalaki_uusiksi-35985.

VSSHP 2013. Varsinais-Suomen sairaanhoitopiirin vuosijulkaisu 2013. Viitattu 4.11.2016 <http://www.vsshp.fi/fi/sairaanhoitopiiri/media-tiedotteet-viestinta/julkaisut/Documents/Vuosijulkaisu-2013.pdf>.

VSSHP 2015. Arviointikertomus 2015. Viitattu 4.11.2016 <http://www.vsshp.fi/fi/sairaanhoitopiiri/johtaminen-ja-organisaatio/Documents/Arviointikertomus%202015.pdf>.

VSSHP 2016a. Sairaanhoitopiiri. Viitattu 6.9.2016 <http://www.vsshp.fi/fi/sairaanhoitopiiri/Sivut/default.aspx>.

VSSHP 2016b. Hankinnat ja logistiikka. Viitattu 6.9.2016 <http://www.vsshp.fi/fi/sairaanhoitopiiri/hankinnat-ja-logistiikka/Sivut/default.aspx>.

VSSHP Intranet 2016a. Hankinta- ja logistiikkapalvelut. Esittely henkilöstölle. Vain sisäiseen käyttöön. Viitattu 27.7.2016 <http://santra.vsshp.fi/tukipalvelut/hankinnat-ja-logistiikka/Sivut/default.aspx>.